

Lagutskottets betänkande

1984/85:10

om artificiella inseminationer (prop. 1984/85:2)

Sammanfattning

I betänkandet behandlar utskottet proposition 1984/85:2 om artificiella inseminationer. Propositionen innehåller förslag till en ny bestämmelse i föräldrabalken som reglerar faderskapet till barn som har kommit till genom insemination. Bestämmelsen innebär att om ett barn har avlats genom insemination med samtycke av moderns make eller av en man som bodde tillsammans med modern under äktenskapsliknande förhållanden, skall mannen som lämnat samtycket anses som barnets rättslige far. I propositionen läggs vidare fram förslag om en ny lag som skall reglera inseminationsverksamheten som sådan. Den föreslagna lagen om insemination innehåller bl. a. bestämmelser om att barnet, när det uppnått tillräcklig mognad, skall ha rätt att få veta vem spermagivaren är. Slutligen föreslås i propositionen vissa ändringar i sekretesslagen. Propositionens lagförslag har tagits in i *bilaga 1* till betänkandet.

Med anledning av propositionen har väckts tolv motioner. Motionsyrkandena redovisas på s. 2 f. i betänkandet.

Utskottet har inhämtat yttrande från socialutskottet över propositionen och motionerna såvitt de berör socialutskottets beredningsområde. Yttrandet (SoU 1984/85:2 y) återfinns som *bilaga 2* till betänkandet.

Företrädare för gruppen för adoptionsfrågor vid familjerättssektionen inom Stockholms socialförvaltning har vid sammanträffande med representanter för utskottet framfört synpunkter med anledning av förslagen. Vidare har skrivelser inkommit i ärendet.

Utskottet tillstyrker med några smärre ändringsförslag (se *bilaga 3* till betänkandet) bifall till propositionen. Den nya lagstiftningen föreslås träda i kraft den 1 mars 1985. Samtliga motionsyrkanden avstyrks av utskottet.

Till betänkandet har fogats 23 reservationer. En ledamot (m) reserverar sig till förmån för avslag på hela propositionen och anser att regeringen bör lägga fram ett nytt förslag som innefattar förbud mot givarinseminationer. Övriga ledamöter i utskottet biträder förslaget om att en bestämmelse skall införas i *föräldrabalken* som reglerar faderskapsfrågan vid insemination. Tre ledamöter (m) menar dock att bestämmelsen borde ha fått en delvis annan utformning. Såvitt gäller förslagen till *lagstiftning om inseminationsverksamheten* och ändringar i sekretesslagen anser samma tre m-ledamöter att dessa förslag i sin helhet bör avslås av riksdagen. En ledamot (c) godtar lagstiftning på området men vill att den skall begränsas i

förhållande till regeringens förslag. Bl. a. bör bestämmelsen om barnets rätt att få veta sitt ursprung utgå. Denna uppfattning får stöd av de tre m-ledamöterna för det fall deras krav på avslag på förslaget till inseminationslag inte vinner bifall. Även på andra punkter har reservationer avgetts. Ledamoten från vpk reserverar sig i enlighet med yrkandena i en partimotion i ämnet.

Propositionen

I proposition 1984/85:2 föreslår regeringen (justitiedepartementet) efter hörande av lagrådet att riksdagen antar i propositionen framlagda förslag till

1. lag om ändring i föräldrabalken,
2. lag om insemination,
3. lag om ändring i sekretesslagen (1980:100).

Lagförslagen har tagits in i *bilaga 1* till betänkandet.

Beträffande det huvudsakliga innehållet i propositionen hänvisas till vad utskottet anför på s. 7 f.

Motionerna

Motion 1984/85:15 av Anita Bråkenhielm (m) och Gunnar Biörck i Värmdö (m), vari yrkas

1. att riksdagen beslutar att 3 § lagen om insemination skall ha följande lydelse:

Insemination med — — — och obstetrik.

Efter tillstånd från socialstyrelsen får även läkare med specialistkompetens i gynekologi och obstetrik, verksam vid privat sjukhus eller i öppen vård, vid offentlig eller privat mottagning, utföra sådan insemination.

Läkaren skall — — — 70 år.

2. att riksdagen uttalar sig för att det inte alltid skall vara nödvändigt att hela förundersökningen och uppföljningen av givarinseminationspatienter sker vid den klinik där själva inseminationen görs.

Motion 1984/85:16 av Lennart Pettersson m. fl. (s), vari yrkas att riksdagen avslår 4 § i förslaget till lag om insemination.

Motion 1984/85:17 av Ingemar Eliasson m. fl. (fp), vari yrkas

1. att riksdagen beslutar att i 3 § första stycket förslag till lag om insemination stryks "vid allmänna sjukhus",

2. att riksdagen beslutar att i 3 § andra stycket samma lagförslag stryks "med hänsyn till makarnas eller de sammanboendes medicinska, psykologiska och sociala förhållanden",

3. att riksdagen beslutar att en förutsättning för att insemination skall få utföras är att ansvarig läkare kan visa att de journaler som upprättas i

samband med behandlingen förvaras på ett betryggande sätt som garanterar integriteten för spermagivare, föräldrar och barn samt att socialstyrelsen skall göra denna prövning.

4. att riksdagen i övrigt beslutar bifalla proposition 1984/85:2.

Motion 1984/85:18 av Helge Hagberg m. fl. (s), vari yrkas att riksdagen avslår förslaget om att avskaffa spermagivarens anonymitet vid artificiell insemination.

Motion 1984/85:19 av Bertil Fiskesjö m. fl. (c), vari yrkas

1. att riksdagen beslutar att anta förslaget om ändring av 1 kap. 6 § föräldrabalken,

2. att riksdagen beslutar att anta förslaget om ändring av 7 kap. 1 § första stycket sekretesslagen,

3. att riksdagen beslutar att avslå förslaget om nytt fjärde stycke i 7 kap. 1 § sekretesslagen,

4. att riksdagen beslutar att anta följande förslag till inseminationslag:

Förslag till

Lag om insemination

Härigenom föreskrivs följande.

1 § Med insemination förstås i denna lag införande av sperma i en kvinna på konstlad väg.

2 § Insemination får utföras endast om kvinnan är gift eller bor tillsammans med en man under äktenskapsliknande förhållanden. För inseminationen krävs skriftligt samtycke av maken eller den man som kvinnan bor tillsammans med.

3 § Fryst sperma får inte utan socialstyrelsens tillstånd föras in hit i landet annat än av allmänna sjukhus.

4 § Den som vanemässigt eller för att bereda sig vinning utför insemination i strid mot denna lag eller under angivna förhållanden tillhandahåller sperma för sådan insemination döms till böter eller fängelse i högst sex månader.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1985.

Motion 1984/85:20 av Ulla-Britt Åbark (s) och Hans Göran Franck (s), vari yrkas att riksdagen avslår den del i förslaget som innefattas i 4 § Lag om insemination.

Motion 1984/85:21 av Björn Körlof m. fl. (m), vari yrkas

1. att riksdagen med avslag på proposition 1984/85:2 hos regeringen begär nytt förslag i enlighet med de riktlinjer som framförs i motionen.

2. att riksdagen därest yrkande 1 inte vinner bifall beslutar att införsel av fryst sperma från utlandet skall förbjudas.

Motion 1984/85:22 av Lars Werner m. fl. (vpk), vari yrkas

1. att riksdagen med ändring i regeringens förslag beslutar anta följande som motionärernas förslag betecknade

Förslag till

Lag om insemination

Regeringens förslag

Motionärernas förslag

Härigenom föreskrivs följande.

1 §

Med insemination förstås — — på konstlad väg.

2 §

Insemination får utföras endast om kvinnan är gift eller bor tillsammans med en man under äktenskaplikt förhållanden. För inseminationen krävs skriftligt samtycke av maken eller den man som kvinnan bor tillsammans med.

Om en kvinna är gift eller bor tillsammans med en man under äktenskaplikt förhållanden, krävs för inseminationen skriftligt samtycke av maken eller den man som kvinnan bor tillsammans med.

3 §

Insemination med sperma — — gynekologi och obstetrik.

Läkaren skall pröva om det med hänsyn till *makarnas eller de samboendes* medicinska, psykologiska och sociala förhållanden är lämpligt att inseminationen äger rum. Inseminationen får utföras endast om det kan antas att det blivande barnet kommer att växa upp under goda förhållanden. Vägras insemination, får *makarna eller de samboende* begära att socialstyrelsen prövar frågan. Socialstyrelsens beslut får inte överklagas.

Läkaren väljer lämplig spermagivare. Uppgifter om denne skall antecknas i en särskild journal som skall bevaras i minst 70 år.

Socialnämnden skall pröva om det med hänsyn till *den sökandes* medicinska, psykologiska och sociala förhållanden är lämpligt att inseminationen äger rum. Inseminationen får utföras endast om det kan antas att det blivande barnet kommer att växa upp under goda förhållanden. Vägras insemination, får *den sökande* begära att socialstyrelsen prövar frågan. Socialstyrelsens beslut får inte överklagas.

Läkaren väljer lämplig spermagivare. Uppgifter om denne skall antecknas i en särskild journal, som skall bevaras i minst 70 år. *Sperma från en och samme givare får användas för högst fyra fall av inse-*

*Regeringens förslag**Motionärernas förslag*

mination där inseminationen leder till att ett barn föds. Givaren bör underrättas om när ett barn fötts som följd av insemination med sperma från honom.

4 §

Ett barn som — — — — fram dessa uppgifter.

5 §

Om det i — — — — ut dessa uppgifter.

6 §

Fryst sperma får inte utan socialstyrelsens tillstånd föras in hit i landet. Fryst sperma får inte föras in hit i landet annat än av allmänna sjukhus.

7 §

Den som vanemässigt — — — högst sex månader.

Denna lag träder — — — 1 januari 1985.

Bestämmelsen i 4 § — — — sperma före ikraftträdandet.

2. att riksdagen uttalar att en parlamentarisk kommitté bör tillsättas för att följa verksamheten med insemination i dess olika aspekter.

3. att riksdagen uttalar att frågan om insemination på nytt bör bli föremål för riksdagens prövning inom fem år och att därvid ett betänkande från den under punkt två nämnda parlamentariska kommittén bör föreligga.

Motion 1984/85:23 av Christer Eirefelt (fp) och Hans Petersson i Röstänga (fp), vari yrkas att riksdagen beslutar att 4 § i förslaget till lag om insemination utgår.

Motion 1984/85:24 av Allan Åkerlind (m) och Tore Nilsson (m), vari yrkas att riksdagen vid behandlingen av proposition 1984/85:2 bifaller de förändringar i förhållande till propositionsförslaget som föreslås i motionen.

I motionen tas upp frågor rörande samtycke för insemination, straffbestämmelsen vid olaga insemination och anteckning i kyrkobok beträffande barn som kommit till genom insemination.

Motion 1984/85:25 av Anna Wohlin-Andersson (c) och Ivar Franzén (c), vari yrkas

1. att riksdagen beslutar att avslå regeringens förslag att legalisera givarinsemination,

2. att riksdagen beslutar hemställa att regeringen återkommer med ett nytt förslag enligt de riktlinjer som anges i motionen.

Motion 1984/85: 26 av Margit Gennser m. fl. (m), vari yrkas

1. att riksdagen beslutar att i 1 kap. föräldrabalken skall införas en ny paragraf, 6 §, med nedanstående lydelse:

1 kap.

6 §

Har insemination utförts på modern med *skriftligt* samtycke av hennes make eller annan man som bodde tillsammans med henne under äktenskapsliknande förhållanden och är det med hänsyn till samtliga omständigheter sannolikt att barnet har avlats genom inseminationen, skall vid tillämpningen av 2–5 §§ den som har lämnat samtycket anses som barnets fader.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1985. Lagen skall dock inte gälla i fråga om inseminationer som har utförts före ikraftträdandet.

2. att riksdagen beslutar att avslå förslaget till lag om insemination.

3. att riksdagen beslutar att avslå förslaget till lag om ändring i sekretesslagen (1980:100).

4. att riksdagen begär att regeringen ser över och låter utreda de frågor av familje- och arvsrättslig natur som kan bli aktuella med hänsyn till att barn tillkommer genom artificiell insemination.

Utskottet

Inledning

Sedan länge finns möjlighet att avhjälpa ofrivillig barnlöshet genom artificiell insemination, dvs. genom att införa sperma i kvinnan på konstlad väg. Insemination sker i flertalet fall med sperma från en anonym givare, s. k. givarinsemination. Det förekommer också att sperma från kvinnans make överförs till henne genom insemination, s. k. makeinsemination. Termen makeinsemination används även för de fall där insemination sker med sperma från en man som kvinnan bor tillsammans med under äktenskapsliknande förhållanden.

Givarinsemination har förekommit i Sverige sedan i vart fall 1920-talet. Inseminationsverksamheten var till en början av blygsam omfattning. En undersökning av dåvarande medicinalstyrelsen avseende tiden juli 1945 – juni 1948 visar att det under den tidsperioden utfördes 95 inseminationer. Dessa resulterade i 7 graviditeter. Under 1960- och 1970-talen ökade inseminationsverksamheten successivt. Av en undersökning, som utfördes av socialstyrelsen år 1980, framgår att åren 1975–1979 föddes sammanlagt 663 barn efter givarinsemination vid kvinnokliniker i landet. Under de två sista åren av undersökningsperioden föddes sammanlagt 305 barn. Två gynekologer bedrev enligt undersökningen verksamhet med givarinsemination i privat regi. De redovisade 12 graviditeter var under perioden.

Man räknar nu med att det i Sverige årligen föds minst 230 barn efter givarinsemination och ca 40 barn efter makeinsemination. Givarinsemination utförs vid nio av landets 56 kvinnokliniker och av fem privatpraktiserande gynekologer. Verksamheten med makeinsemination bedrivs vid 27 kvinnokliniker samt av minst 26 privatpraktiserande gynekologer.

Också utomlands förekommer verksamhet med givarinsemination. I Europa föds varje år minst 2000 barn och i USA minst 10000 barn som avlats genom givarinsemination. Trots att inseminationsverksamhet förekommer i stora delar av världen är lagstiftning om den sällsynt. I Sverige – liksom i hela Västeuropa – saknas f. n. lagstiftning på området. Vissa delstater i USA och i Canada har emellertid under de senaste åren infört lagbestämmelser för att säkra inseminationsbarnens rättsliga ställning.

Frågan om en lagreglering av verksamheten med insemination har tidigare diskuterats och utretts i Sverige (se SOU 1946:49 och 1953:9). Som framgår ovan ledde arbetet emellertid inte till någon lagstiftning.

Riksdagen behandlade frågor om lagstiftning rörande artificiell insemination vid 1981/82 års riksmöte (LU 1981/82:24) med anledning av motioner i ämnet. I en motion (s) begärdes en översyn av faderskapsreglerna i syfte att trygga barnets rätt till en far, och i en annan motion (m) yrkades att frågan om barnets rätt att få kunskap om det verkliga, biologiska faderskapet skulle prövas. Efter det att dessa motioner väckts men innan utskottet behandlade motionerna tillsattes en särskild utredning, inseminationsutredningen, med uppdrag att utreda frågan om artificiella inseminationer. På hemställan av utskottet avslogs motionerna med hänvisning till inseminationsutredningens arbete. Riksdagen ansåg vidare att det saknades skäl att i avvaktan på resultatet av utredningsarbetet förbjuda verksamheten med artificiell insemination vilket hade begärts i ytterligare en motion (m).

Inseminationsutredningen avgav i september 1983 betänkandet (SOU 1983:42) Barn genom insemination. Betänkandet, som har remissbehandlats, ligger till grund för förslagen i den nu aktuella propositionen.

I det följande kommer utskottet efter en redogörelse för propositionens huvudsakliga innehåll att behandla förslagen i propositionen och de med anledning av propositionen väckta motionerna.

Propositionens huvudsakliga innehåll

Propositionen innehåller förslag till lagstiftning om artificiell insemination. Lagstiftningen består av dels en ny bestämmelse i 1 kap. föräldrabalken om faderskapet till barn som har kommit till genom insemination, dels en ny lag om inseminationsverksamheten som sådan, dels ock vissa ändringar i sekretesslagen (1980:100).

Den föreslagna nya bestämmelsen i 1 kap. föräldrabalken innebär att ett barn som har kommit till genom insemination med samtycke av moderns make eller av en man som bodde tillsammans med henne under äktenskapsliknande förhållanden får samma rättsliga ställning i förhållande till

denne som om barnet hade kommit till på naturlig väg. Denne man skall alltså anses som barnets rättslige far.

Enligt den nya lagen om insemination skall inseminationsbehandling i fortsättningen utföras bara på kvinnor som är gifta eller bor tillsammans med en man under äktenskapsliknande förhållanden. En förutsättning skall vidare vara att mannen har skriftligen samtyckt till inseminationen.

Givarinsemination skall få utföras bara på allmänna sjukhus under överinseende av en gynekolog. I detta fall skall också krävas att det med hänsyn till makarnas eller till de samboendes medicinska, psykologiska och sociala förhållanden är lämpligt att inseminationen äger rum. Bedömningen av om så är fallet skall ytterst göras av den ansvarige läkaren. Denne skall även välja lämplig spermagivare. Vid detta val får inte några mer speciella önskemål om givarens egenskaper eller kvaliteter i övrigt tillgodoses.

Ett barn som har kommit till genom insemination bör enligt propositionen normalt upplysas om detta genom föräldrarna när det är lämpligt. Sedan barnet har uppnått tillräcklig mognad skall det också ha rätt att få veta vem spermagivaren är. Barnet kan vända sig till socialnämnden på orten eller till det sjukhus som har utfört inseminationen för att få del av uppgifter om givaren. I övrigt skall alla uppgifter om denne i princip vara sekretessbelagda.

Den nya lagstiftningen föreslås träda i kraft den 1 januari 1985.

Behovet av lagstiftning

Några särskilda regler om faderskap till barn som kommit till genom insemination finns som inledningsvis nämnts inte i vårt land. När barn föds i ett bestående äktenskap skall mannen i äktenskapet anses som barnets far enligt den s. k. faderskapspresumtionen i föräldrabalken. Av ett uppmärksammat rättsfall – det s. k. Haparandafallet (NJA 1983 s. 320) – framgår att presumtionen kan hävas när det gäller ett barn som kommit till genom givarinsemination. Mannen kan nämligen utan begränsning i tiden föra talan om att han inte är far till barnet. Enligt 1 kap. 2 § första stycket 2 föräldrabalken skall rätten förklara att mannen inte är far till barnet om det på grund av barnets arvsanlag eller annan särskild omständighet kan hållas för visst att mannen inte är barnets far. Är modern ogift eller har en faderskapspresumtion hävts, går det inte att rättsligt binda någon vid faderskapet till ett barn som avlats genom givarinsemination.

Också bestämmelser om inseminationsverksamheten som sådan saknas. Verksamheten ses i dag som en medicinsk behandling och är underkastad de regler som allmänt gäller för sådan behandling.

I motionerna 1984/85:21 (m) och 25 (c) begärs avslag på propositionen och nytt förslag. Motionärerna anser att verksamheten med makeinsemination inte ger upphov till några särskilda problem. Däremot kan motionärerna inte godta propositionens förslag såvitt avser givarinsemination utan menar att denna verksamhet bör förbjudas. I motion 21 framhålls bl. a. att

ett barn som avlats genom givarinsemination kan riskera att bli faderslöst oavsett om frågan om givarinsemination lagregleras eller ej. Vidare sägs att det saknas forskning om situationen för de barn som kommit till genom givarinsemination och för de familjer som de växer upp i, varför stor försiktighet måste iaktas vid lagstiftning på området. Motionärerna ställer sig också mycket tveksamma till om det alls är möjligt för föräldrar och givare att föreställa sig vilka svårbemästrade problem som i sinom tid kan aktualiseras på grund av att ett barn har kommit till genom givarinsemination. Risken är vidare påtaglig för att barnet kan fara illa av att få känedom om att det tillkommit genom givarinsemination. Att barnet sedan kan få reda på vem som är den biologiske fadern utgör enligt motionärerna inte någon garanti för att barnet skall slippa bestående skadeverkningar av psykisk och psyko-social karaktär. Motionärerna anför sammanfattningsvis att givarinsemination kan ge upphov till så allvarliga etiska, psykologiska och sociala problem för berörda personer att verksamheten bör förbjudas. Liknande synpunkter framförs i motion 25.

I motion 21 föreslås att givarinsemination skall förbjudas i lag och att förbudet skall vara förenat med en straffbestämmelse. Motionärerna yrkar (yrkande 1) att riksdagen med avslag på propositionen hos regeringen begär ett nytt förslag i enlighet med dessa riktlinjer. I motion 25 yrkas att riksdagen avslår regeringens förslag att legalisera givarinsemination och hos regeringen anhåller om ett nytt förslag.

Utskottet vill till en början erinra om att artificiell insemination är en sedan länge väl etablerad medicinsk metod för att avhjälpa barnlöshet hos makar eller samboende par som inte kan få barn på naturlig väg. Både i Sverige och utomlands har inseminationsverksamheten tilldragit sig ett successivt ökande intresse, och verksamheten har numera fått en inte obetydlig omfattning. Därvid har givarinsemination visat sig vara den metod som i övervägande utsträckning kommit till användning för att lösa makarnas eller de sambocndes problem. Uppenbart utgör givarinsemination ett reellt alternativ och fyller en funktion för många som är ofrivilligt barnlösa. Utskottet delar därför departementschefens uppfattning att det inte ter sig rimligt att nu förbjuda verksamheten. Härtill kommer att ett förbud sannolikt inte skulle leda till att verksamheten upphörde i Sverige utan i vart fall i viss utsträckning fortsatte i okontrollerade former. Det kan också befaras att många skulle utnyttja möjligheterna till insemination utomlands. Inte minst med tanke på barnets bästa framstår det därför som angeläget att verksamheten med givarinsemination kan fortsätta under från samhällets synpunkt sett godtagbara former.

Utskottet vill vidare framhålla att det inte är acceptabelt att barn som kommit till genom insemination har en osäker ställning i familjerättsligt hänseende. Enligt utskottets mening är det därför av största vikt att man snarast får till stånd en ändring i föräldrabalkens faderskapsregler som bättre än f. n. tillgodoser barnets intressen.

Med det anförda avstyrker utskottet bifall till yrkande 1 i motion 21 och till motion 25.

Ändring i föräldrabalken

Som tidigare nämnts finns det f. n. inte några bestämmelser som direkt tar sikte på att reglera frågan om faderskapet till barn som avlats genom insemination. De allmänna reglerna i föräldrabalken (FB) blir därför tillämpliga. Av dessa följer att om *kvinnan var gift* vid barnets födelse, skall mannen i äktenskapet anses som barnets far (1 kap. 1 § FB). Samma presumptionsregel gäller om kvinnan är änka och barnet föds så kort tid efter mannens död att det kan vara avlat dessförinnan. Som utskottet berört i föregående avsnitt kan presumptionen på talan av mannen eller barnet hävas av domstol, bl. a. om det på grund av barnets arvsanlag eller annan särskild omständighet kan hållas för visst att mannen inte är barnets far.

Dessa bestämmelser medför knappast några problem när det gäller makeinsemination på gift kvinna. Mannen i äktenskapet befinner sig då rättsligt sett i samma situation i förhållande till barnet som om barnet avlats av honom på naturlig väg. Vid givarinsemination däremot anses mannen visserligen enligt huvudregeln som rättslig far till barnet men han kan – oavsett om han har samtyckt till inseminationen eller ej – utan begränsning i tiden hos domstol begära och få förklaring att han inte är far till barnet.

Var *kvinnan inte gift* eller har domstol hävt faderskapspresumtionen skall faderskapet fastställas genom erkännande eller dom (1 kap. 3 § FB). Ett erkännande av faderskap skall vara skriftligt och bevitnat av två personer (1 kap. 4 § FB). Erkännandet skall dessutom för att bli giltigt godkännas av socialnämnden. Nämnden får lämna sitt godkännande endast om det kan antas att mannen är far till barnet. När faderskap skall fastställas genom dom gäller enligt 1 kap. 5 § FB att domstolen skall förklara en man vara far om det är utrett att han har haft samlag med barnets mor under tid då barnet kan vara avlat och det med hänsyn till samtliga omständigheter är sannolikt att barnet har avlats av honom.

Vid makeinsemination på ogift kvinna med sperma från hennes samboende man är rättsläget mer komplicerat än vid makeinsemination på gift kvinna. Visserligen torde några rättsliga problem inte uppkomma om mannen erkänner faderskapet. Men skulle mannen däremot vägra erkänna faderskapet uppkommer frågan om domstol kan förklara mannen vara far enligt 1 kap. 5 § FB. En av förutsättningarna för fastställelse av faderskapet är ju, som ovan redovisats, att det är sannolikt att barnet avlats av honom. Frågan har inte prövats i rättspraxis, varför rättsläget får anses oklart.

När det gäller ett barn som tillkommit genom givarinsemination på ogift kvinna torde ett faderskapserkännande av kvinnans samboende inte bli

rättsligen giltigt. Socialnämnden får nämligen lämna sitt godkännande endast om det kan antas att mannen i fråga är far till barnet. Vid givarinsemination saknas också förutsättningar för att genom dom få faderskapet fastställt.

Sammanfattningsvis konstaterar utskottet sålunda att det rättsliga skyddet för barn som kommit till genom insemination är tillfredsställande vid makeinsemination på gift kvinna. Har barnet kommit till genom givarinsemination på gift kvinna är rättsskyddet däremot i vissa fall bristfälligt. Detsamma gäller i fråga om barn som kommit till genom makeinsemination på ogift kvinna. När det slutligen gäller givarinsemination på ogift kvinna torde det över huvud taget inte finnas möjligheter att få ett faderskap fastställt. Som utskottet redan framhållit i det föregående avsnittet kan inte längre accepteras att inseminationsbarn har en osäker ställning i familjerättsligt hänseende.

Förslaget i propositionen om införandet av en ny bestämmelse (6 §) i 1 kap. FB syftar till att ge inseminationsbarnen en så säker familjerättslig ställning som möjligt. I den föreslagna bestämmelsen stadgas att om insemination har utförts på modern med samtycke av hennes make eller annan man som bodde tillsammans med henne under äktenskapsliknande förhållanden, skall vid tillämpning av 1 kap. 2–5 §§ FB den som har lämnat samtycket anses som barnets far. En förutsättning härför skall dock vara att det med hänsyn till samtliga omständigheter är sannolikt att barnet har avlats genom inseminationen.

Den föreslagna bestämmelsen innebär att, om modern var gift vid barnets födelse, mannen i princip inte längre skall ha möjlighet att få faderskapspresumtionen hävd annat än om inseminationen skett utan samtycke från hans sida eller om han kan göra sannolikt att barnet i själva verket inte har avlats genom inseminationen utan vid samlag med någon annan man. Var modern inte gift när barnet föddes följer av förslaget att socialnämnden får godkänna ett erkännande av faderskap som lämnas av en man som kvinnan bodde tillsammans med under äktenskapsliknande förhållanden och som samtyckt till inseminationen. Om den samboende mannen vägrar att lämna faderskaps erkännande och faderskapet följaktligen måste fastställas genom dom kan domstolen enligt den föreslagna bestämmelsen och 1 kap. 5 § FB förklara den samboende mannen som far oavsett om barnet tillkommit genom makeinsemination eller genom givarinsemination. En förutsättning är dock att det med hänsyn till samtliga omständigheter är sannolikt att barnet har avlats genom inseminationen.

Enligt propositionen skall det inte vara möjligt att efter givarinsemination föra talan om faderskap mot givaren.

Utskottet hälsar för sin del med tillfredsställelse att frågorna om faderskap vid såväl makeinsemination som givarinsemination nu blir reglerade. Enligt utskottets mening synes den föreslagna faderskapsbestämmelsen allmänt sett väl tillgodose strävandena att så långt som möjligt trygga

barnets rättsliga ställning. Utformningen av bestämmelsen har dock väckt vissa frågor som utskottet kommer att behandla i det följande.

För att bestämmelsen skall bli tillämplig krävs som nämnts samtycke av kvinnans *make eller annan man som bodde tillsammans med henne* under äktenskapsliknande förhållanden. Regeln har en motsvarighet i 2 § förslaget till lag om insemination där det föreskrivs att insemination får utföras endast om kvinnan är *gift eller bor tillsammans med en man* under äktenskapsliknande förhållanden. Den sist nämnda bestämmelsen medger att insemination i princip får utföras på en gift kvinna, oavsett om hon bor tillsammans med sin make eller ej. Av ordalydelsen i propositionens förslag till ändring i FB kan man emellertid enligt utskottets mening få intrycket att det för tillämpning av faderskapsregeln skall krävas att den gifta kvinnan också bodde tillsammans med sin make. För att klargöra att så inte skall vara fallet utan att faderskapsregeln skall tillämpas oavsett om kvinnan bor tillsammans med sin make eller ej, föreslår utskottet att ordet "av" skjuts in mellan orden "eller" och "annan man".

I den föreslagna bestämmelsen uppställs inte något krav på *samtyckets form*. För att fastställa faderskapet till ett barn som har kommit till genom insemination räcker det således att maken eller den samboende mannen muntligen har samtyckt till inseminationen. I 2 § förslaget till lag om insemination krävs däremot, för att insemination skall få utföras, ett skriftligt samtycke från mannen i fråga.

Den bristande överensstämmelsen mellan de båda reglerna kritiserar i *motion 1984/85:26 (m)*. Motionärerna anser (yrkande I delvis) att också bestämmelsen i FB bör innehålla ett krav på skriftligt samtycke.

Utskottet vill framhålla att bestämmelsen i FB har en vidare räckvidd än reglerna i inseminationslagen. För att ett faderskap skall kunna fastställas krävs nämligen inte att inseminationen utförts enligt den nya inseminationslagen. Bestämmelsen i FB kan sålunda bli tillämplig exempelvis om barnet har avlats genom insemination som har ägt rum utomlands. Enligt utskottets mening tillgodoser en sådan vid utformning av faderskapsregeln bäst barnets behov av att tillförsäkras en far. Att ett inseminationsbarn skulle kunna berövas möjligheten att få faderskapet fastställt enbart på den formella grunden att mannens samtycke inte är skriftligt skulle enligt utskottets mening upplevas som i hög grad stötande. Utskottet delar därför departementschefens uppfattning att i FB inte bör uppställas krav på att samtycke skall lämnas skriftligen. Utskottet avstyrker således bifall till motion 26 i denna del.

Som påpekas i propositionen får, om tvist uppkommer i frågan om samtycke verkligen lämnats, spörsmålet i sista hand prövas av domstol. Avgörande vid denna prövning bör då vara om mannen har gett uttryck för en vilja att ta på sig det rättsliga ansvaret som far till det blivande barnet och detta har framförts till modern eller den ansvarige läkaren.

En fråga av mer specifik karaktär som kommit upp under utskottsbe-

handlingen rör tillämpningen av bestämmelserna i FB för det fall att ett barn fötts efter insemination på en gift kvinna som bodde tillsammans med en annan man än sin make och samtycke lämnats av den samboende mannen. Utskottet kan inte finna att ett sådant fall skall behöva uppkomma annat än rent undantagsvis. Enligt den föreslagna lagen om insemination skall nämligen göras en prövning av om det är lämpligt att insemination äger rum. Det framstår enligt utskottets mening som uteslutet att insemination kommer att tillåtas i den nu aktuella situationen. Förhållandena kan emellertid vara sådana att barnet avlats efter insemination som skett i strid mot inseminationslagen. Utskottet vill i det sammanhanget erinra om att bestämmelsen i 1 kap. 1 § FB innebär att mannen i äktenskapet skall anses som barnets far. I den nu föreslagna bestämmelsen i 1 kap. 6 § FB föreskrivs som tidigare nämnts att mannen som lämnat samtycke skall anses som barnets far vid tillämpning av 1 kap. 2–5 §§ FB. Bestämmelsen i 1 kap. 6 § FB blir således inte direkt tillämplig i det nu aktuella fallet utan mannen i äktenskapet skall enligt 1 kap. 1 § FB anses som barnets far. Först om presumptionen hävs kan 1 kap. 6 § tillämpas. Det kan synas otillfredsställande att den man som lämnat samtycke till inseminationen och som är beredd att ta på sig faderskapet inte också omedelbart kan bli barnets far. Situationen kan dock jämföras med den då en gift kvinna på naturlig väg får barn med en annan man än sin make. Liksom i sådana fall kan faderskapsfrågan i inseminationsfallet lösas genom att maken skriftligen godkänner den andre mannens erkännande av faderskapet. Något behov av att ändra lydelsen på den föreslagna bestämmelsen i FB för dessa speciella fall anser utskottet inte föreligga.

Såsom utskottet kommer att närmare behandla i ett följande avsnitt (s. 16) får enligt inseminationslagen insemination inte utföras på ogift, ensamstående kvinna. Skulle en sådan kvinna få insemination i strid mot lagen och skulle en man ha lämnat samtycke till inseminationen kan han, oavsett sin relation till kvinnan, likväl inte bli rättslig far till det barn som avlats genom inseminationen. Kravet i 1 kap. 6 § FB om sammanlevnad under äktenskapsliknande förhållanden lägger nämligen hinder i vägen härför. Inseminationsbarn till ogift ensamstående moder kan således, med undantag för den ovanliga situationen att spermagivaren frivilligt åtar sig faderskapet, inte få faderskapet fastställt. Detta förhållande kan i förstone synas mindre tillfredsställande. En annan ordning skulle emellertid enligt utskottets uppfattning öppna vägen för flera svårlösta situationer och innebära att lagstiftaren i alltför hög grad fjärmade sig från de etiska värderingar som i övrigt präglar förslagen om lagreglering vid insemination. Utskottet vill vidare peka på att utformningen av förslaget till faderskapsregler vid insemination kan medföra att även i andra fall faderskap undantagsvis inte kan fastställas. Det kan t. ex. bli fallet då givarinsemination har utförts utan att ett giltigt samtycke har förelegat och utan att givaren själv vill ta på sig faderskapet genom ett erkännande. I detta

sammanhang får utskottet också erinra om att även barn som kommit till på naturlig väg enligt gällande bestämmelser kan bli utan rättslig far. Enligt utskottets mening är det rimligt att man, när man nu står i begrepp att reglera faderskap vid insemination, ställer upp vissa krav för att ett faderskap skall anses föreligga. Ett sådant krav bör, anser utskottet, vara att mannen och kvinnan bodde tillsammans under äktenskapsliknande former.

I *övergångsbestämmelserna* till förslaget till ändring i FB föreslås att lagen inte skall gälla i fråga om inseminationer som har utförts före ikraftträdandet. I syfte att ge ett bättre rättsskydd åt de inseminationsbarn som har avlats före lagens ikraftträdande föreslås emellertid en särskild regel om begränsningar av mannens talerätt. Regeln innebär att om insemination har utförts före lagens ikraftträdande på en kvinna med samtycke av hennes make eller samboende och om det med hänsyn till samtliga omständigheter är sannolikt att barnet har avlats genom inseminationen, får mannen efter en övergångstid av ett år från ikraftträdandet inte längre väcka talan om förklaring att han inte är far till barnet.

Enligt motionärerna i *motion 26 (m)* bör ändringen i FB inte ges någon retroaktiv verkan utan endast gälla för inseminationer som skett efter ikraftträdandet. I motionen yrkas därför (yrkande I delvis) avslag på bestämmelsen om talerätten.

Utskottet erinrar om att övergångsbestämmelserna har utformats efter förslag av lagrådet. Som utskottet ovan anfört har den av motionärerna aktualiserade bestämmelsen tillkommit i syfte att ge ett bättre skydd åt de inseminationsbarn som avlats före lagens ikraftträdande. Bestämmelsen ger också enligt utskottets mening mannen skäligen rådrom för att ta ställning till om han skall väcka talan om att han inte är far till barnet. Med hänsyn till det anförda kan, anser utskottet, några vägande invändningar mot bestämmelsen inte göras. Motion 26 avstyrks således även i denna del.

Utskottet föreslår att en justering av övergångsbestämmelserna görs i enlighet med vad som har förordats ovan (s. 12) beträffande bestämmelsen i 1 kap. 6 § FB.

Lag om insemination

I den i propositionen föreslagna lagen om insemination regleras förutsättningarna och formerna för inseminationsverksamheten som sådan. I 1 § ges en definition av vad som skall förstås med *insemination*, dvs. att det är fråga om införande av sperma i en kvinna på konstlad väg. I 2–3 §§ finns bestämmelser om de närmare förutsättningarna för att insemination skall få utföras. Enligt 4 § skall barnet ha en principiell rätt att få veta sitt ursprung. I 5 § regleras frågor med anknytning till sekretesslagen. 6 § innehåller regler om fryst sperma och i 7 § återfinns vissa straffbestämmelser.

Frågan om en *lagreglering av inseminationsverksamheten* redan nu bör

komma till stånd tas upp i *motion 26 (m)*. Motionärerna yrkar (yrkande 2) att riksdagen skall besluta avslå förslaget till lag om insemination. I motionen anføres att grundläggande värderingsskillnader i frågor om behandling av barnlöshet och lagreglering av olika medicinska behandlingsmetoder borde ha fått en vidare belysning i lagstiftningsärendet, allra helst som en ny lag om insemination kan komma att påverka framtida lagar på det medicinska fältet. Enligt motionärernas mening bör alla, som så önskar, ha rätt att söka hjälp för infertilitet. Samtidigt måste ett stort ansvar läggas på den enskilde läkaren, ett ansvar som inte enbart är av medicinsk natur. Förslaget till lag om insemination berör, menar motionärerna, principiellt utomordentligt väsentliga frågor, nämligen om samhället (staten) skall ha rätt att kontrollera förhållanden som rör människors allra mest privata sfär. I förlängningen kan den allra yttersta konsekvensen komma att bli att barnalstrande steg för steg ställs under statlig kontroll, anför motionärerna.

Utskottet vill för sin del framhålla att man vid bedömningen av frågan om lagreglering av inseminationsverksamheten i högre grad än f. n. bör förlägga tyngdpunkten vid det blivande barnets bästa. Verksamheten har hittills huvudsakligen setts som en metod att avhjälpa barnlöshet hos makar eller samboende medan knappast någon uppmärksamhet har ägnats åt de barn som kommit till genom insemination. Särskilt verksamheten med givarinsemination har numera nått en sådan omfattning och rymmer i sig så många delvis mycket svåra frågor av etisk och psyko-social natur att statsmakterna av omsorg om de blivande barnen inte längre bör godta en oreglerad verksamhet.

Frågan måste enligt utskottets mening också ses i ett större sammanhang. Som socialutskottet framhåller i sitt yttrande är insemination bara en av flera tänkbara metoder att behandla barnlöshet. I yttrandet pekas på den snabba utvecklingen av olika medicinska tekniker på området, något som enligt socialutskottet har rest nya etiska problem och inger viss oro inför framtiden. Socialutskottet anser att det är hög tid att en lagstiftning kommer till stånd beträffande insemination och finner det angeläget att lagstiftaren i framtiden har en bättre beredskap för att i tid hindra icke önskvärda utvecklingstendenser. Lagutskottet, som delar socialutskottets synsätt, anser att det inte finns skäl att avvakta med en lagstiftning beträffande insemination i väntan på att denna och andra metoder för att avhjälpa barnlöshet skall bli belysta ytterligare. I stället får en lagreglering av inseminationsverksamheten ses som ett första steg på vägen mot en aktiv lagstiftning på området.

Med hänvisning till det anförda avstyrker utskottet bifall till yrkande 2 i motion 26.

I *motion 1984/85: 19 (c)* tas upp frågan om lagstiftningens omfattning. Motionärerna anser att de bestämmelser i lagen som reglerar verksamheten med givarinsemination – 3, 4 och 5 §§ – bör utgå. I motionen pekas

särskilt på de konsekvenser som förslaget att slopa anonymitetsskyddet för givaren kan få. Utskottet återkommer nedan under de aktuella paragraferna närmare till innehållet i motionen.

Som tidigare har berörts föreslås i 2 § att insemination skall få utföras endast om kvinnan är gift eller bor tillsammans med en man under äktenskapsliknande förhållanden. Dessutom krävs att mannen har lämnat skriftligt samtycke till inseminationen.

I *motion 1984/85:22 (vpk)* begärs (yrkande 1 delvis) att bestämmelsen skall ha sådan lydelse att även *kvinnor som inte är gifta eller samboende* skall få möjlighet till insemination. Motionärerna anser att man inte bör göra skillnad mellan olika grupper kvinnor med hänsyn till den samlevnadsform de valt, utan att lagstiftningen bör vara neutral i förhållande till hushålls- och samlevnadsförhållanden.

Utskottet delar departementschefens uppfattning att det inte kan anses som en allmän mänsklig rättighet att under alla förhållanden få tillgång till insemination. Verksamheten bör, som departementschefen framhåller, begränsas till de fall som har medfört att metoden har börjat användas, nämligen för att avhjälpa ofrivillig barnlöshet hos makar eller samboende. Som utskottet tidigare uttalat måste en strävan också vara att så långt som möjligt se till det blivande barnets bästa. Det måste, såsom framhållits av inseminationsutredningen, beaktas att bland barnpsykiatrer och barnpsykologer betonas särskilt vikten för barnets utveckling att det har både en mor och en far. I sammanhanget vill utskottet också erinra om att, som tidigare redovisats, något rättsligt faderskap inte kan fastställas för barn som kommit till genom insemination på en ogift, ensamboende kvinna. Det kan naturligtvis hävdas att det redan i dag förekommer att faderskapet till ett barn inte kan fastställas, och att man därför borde kunna undantagsvis acceptera att också ett barn som avlats genom insemination kommer att sakna en far. Enligt utskottets mening skulle den av motionärerna förordade ordningen innebära att samhället direkt medverkar till att barnet redan från början berövas möjligheten att få ett rättsligt faderskap fastställt. Utskottet anser sig därför inte kunna biträda motionsförslaget.

Utskottet avstyrker med det anförda motion 22 i denna del.

Motionärerna i *motion 1984/85:24 (m)* anser att det bör krävas att *det skriftliga samtycket skall vara bevitnat* av två personer för att några problem inte skall uppstå angående dess rättsliga verkan. I motionen begärs att 2 § ändras i enlighet härmed.

Utskottet vill peka på att uppgifter rörande insemination enligt en uttrycklig bestämmelse i sekretesslagen skall vara sekretesskyddade. Ett krav på bevitning skulle enligt utskottets mening på ett betänkligt sätt urholka detta skydd, samtidigt som det knappast skulle fylla någon reell funktion. Utskottet vill i sammanhanget tillägga att något formkrav inte har ställts upp för återkallelse av samtycket, och för fastställande av faderskap vid insemination är det tillräckligt med muntligt samtycke.

Med hänvisning till det anförda avstyrker utskottet bifall till motion 24 i denna del.

I 3 § regleras *förutsättningarna för verksamheten med givarinsemination*.

I första stycket föreskrivs att givarinsemination får utföras endast vid allmänna sjukhus under överinseende av läkare med specialistkompetens i gynekologi och obstetrik.

Andra stycket innehåller bestämmelser om att läkaren skall pröva om det med hänsyn till makarnas eller de samboendes medicinska, psykologiska och sociala förhållanden är lämpligt att inseminationen äger rum. Inseminationen får därvid utföras endast om det kan antas att det blivande barnet kommer att växa upp under goda förhållanden. I andra stycket stadgas vidare att om insemination vägras, kan makarna eller de samboende begära att socialstyrelsen prövar frågan. Socialstyrelsens beslut får inte överklagas.

I tredje stycket slutligen sägs att det är läkaren som väljer spermagivare och att uppgifter om givaren skall antecknas i en särskild journal som skall bevaras i minst 70 år.

Som ovan anförts (s. 15 f.) yrkar motionärerna i *motion 19 (c)* att 3 § helt bör utgå ur förslaget till inseminationslag (yrkande 4 delvis). I motionen framhålls bl. a. att verksamheten med givarinsemination fortfarande har ganska liten omfattning i vårt land och att något krav på särskild lagstiftning inte rests från direkt berörda parter.

Utskottet vill för sin del framhålla att verksamheten med givarinsemination inte bara bör ses ur snävt medicinsk synvinkel. Med tanke på de blivande barnens bästa måste också de etiska och psyko-sociala aspekterna av verksamheten vägas in. Det är därför enligt utskottets mening rimligt att man i inseminationslagen klart anger vilka förutsättningar som bör gälla för verksamheten. Utskottet avstyrker således bifall till motion 19 i denna del.

I *motion 1984/85:17 (fp)* yrkas (yrkande 1) att det i 3 § första stycket intagna kravet på att givarinsemination skall få utföras endast "vid allmänna sjukhus" skall utgå. Motionärerna framhåller bl. a. att en privatpraktiserande gynekolog ofta har sådan kontakt med sina patienter att det är lättare för honom eller henne att ta ställning till frågan om insemination än en läkare i allmän sjukvård. I motionen anförts vidare att om de villkor uppfylls för journalförvaring som motionärerna förespråkar (se yrkande 3), bör det också vara ett skäl för att låta privatpraktiserande läkare utföra givarinsemination.

Också motionärerna i *motion 1984/85:15 (m)* anser att privatpraktiserande läkare skall få möjlighet att bedriva verksamhet med givarinsemination. I motionen föreslås (yrkande 1) att bestämmelsen i 3 § kompletteras med en regel som innebär att även läkare med specialistkompetens i

gynekologi och obstetrik som är verksam vid privat sjukhus eller i öppen vård, vid offentlig eller privat mottagning, skall få utföra givarinsemination. En förutsättning skall dock vara att socialstyrelsen har gett tillstånd till verksamheten.

Socialutskottet erinrar i sitt yttrande om att verksamheten med givarinsemination omfattar såväl medicinska som etiska, psykologiska och sociala frågor. Verksamheten bör därför enligt socialutskottet få utövas endast vid sådana inrättningar som har tillgång till – förutom erfarna gynekologer – psykologer, kuratorer eller motsvarande personal som vid behov kan biträda läkaren. Sjukhusen måste vidare kunna erbjuda god rådgivning och service i övrigt. Socialutskottet ansluter sig till departementschefens uppfattning att givarinsemination bör få utföras endast vid allmänna sjukhus. Därvid förutsätter socialutskottet att verksamheten i praktiken kommer att begränsas till vissa större och resursstarka sjukhus. Först om verksamheten koncentreras blir det enligt socialutskottet möjligt att få en sådan överblick över verksamheten som erfordras för den forskning och uppföljning som utskottet anser önskvärd.

Lagutskottet ansluter sig för sin del till ställningstagandet att verksamheten med givarinsemination bör begränsas till de allmänna sjukhusen. Lagutskottet avstyrker således bifall till yrkandena 1 i motionerna 15 och 17.

Enligt motionärerna i *motion 17 (fp)* bör vidare det i 3 § andra stycket föreslagna kravet på att läkaren skall företa en *lämplighetsprövning* "med hänsyn till makarnas eller de samboendes medicinska, psykologiska och sociala förhållanden" utgå ur lagförslaget (yrkande 2). Motionärerna accepterar att läkaren genom samtal eller på annat sätt skapar sig en bild av det barnlösa paret förmåga att fungera som goda föräldrar, men inte att dessa samtal skall drivas så långt att det blir fråga om en psyko-social utredning. Paret måste enligt motionärerna självt i normalfallet ta huvudansvaret för bedömningen av sin förmåga att klara av ett kommande föräldraskap.

Enligt utskottets mening framstår det som självklart att den ansvarige läkaren gör en medicinsk bedömning av om det är lämpligt och erforderligt att givarinsemination äger rum. Så sker för övrigt redan i dag. Vidare är det enligt inseminationsutredningen vanligtvis så att inseminationsbehandlingen föregås av ett eller flera ingående samtal mellan den ansvarige läkaren och det ifrågavarande paret. Samtalen har då närmast karaktären av rådgivning till paren. Läkaren redogör bl. a. för de medicinska aspekterna, det tekniska förfarandet och söker utröna paret sociala förhållanden och motiv för att välja insemination framför t. ex. adoption. Utskottet anser att det är av stort värde att det barnlösa paret får möjlighet att, med en person med erfarenhet av problem kring barnlöshet, diskutera sin egen situation och få råd och information om de alternativ som står till buds och vad dessa innebär från medicinsk, psyko-social och rättslig synpunkt. I tidigare avsnitt av betänkandet har utskottet vidare understrukit vikten av att man

vid insemination beaktar också det blivande barnets bästa. Det är med hänsyn härtill enligt utskottets mening nödvändigt att någon form av prövning görs av makarnas eller de samboendes lämplighet att ta hand om barnet. Som socialutskottet anfört i sitt yttrande får från fall till fall bedömas vad som bör krävas i fråga om utredning, rådgivning eller annat stöd. Enligt socialutskottet torde det i många fall räcka med att utredaren samtalar med makarna eller de samboende vid ett eller ett par tillfällen. I propositionen har förutsatts att socialstyrelsen kommer att utfärda allmänna råd för inseminationsverksamheten. Socialstyrelsen bör därvid, som framhålls av socialutskottet, överväga bl. a. vilka råd som kan erfordras för den aktuella utredningsverksamheten.

Med det anförda avstyrker utskottet bifall till yrkande 2 i motion 17.

Frågan om *vem som bör göra den psyko-sociala prövningen* tas upp i motion 22 (vpk). Motionärerna anser i likhet med inseminationsutredningen att denna prövning bör göras av socialnämnden och yrkar (yrkande 1 delvis) att 3 § andra stycket ändras i enlighet härmed.

Socialutskottet hänvisar i sitt yttrande till att inseminationsutredningens förslag i denna del fått ganska stark kritik under remissbehandlingen och att en klar majoritet av remissinstanserna har förordat att uppgiften skall skötas vid det sjukhus där inseminationen skall äga rum. I likhet med departementschefen har socialutskottet stannat för att prövningen bör göras vid sjukhuset, bl. a. med hänsyn till det nära samband som råder mellan de medicinska och de psyko-sociala faktorerna. Lagutskottet, som delar denna uppfattning, vill tillägga att den tidigare förordade koncentrationen av verksamheten till vissa allmänna sjukhus rimligen bör medföra att det finns goda garantier för att det barnlösa paret där möter personer med erfarenhet av barnlöshetsproblem. Som framhålls i propositionen utesluter detta ställningstagande inte att ett samarbete sker i vissa fall mellan sjukhuset och socialnämnden. Utskottet avstyrker härmed bifall till motion 22 yrkande 1 i denna del.

I motion 22 (vpk) tas också upp frågan om en *begränsning av antalet barn* som en och samme givare får ge upphov till. Motionärerna föreslår (yrkande 1 delvis) att i 3 § tredje stycket skall införas bestämmelser om dels att sperma från en och samme givare får användas för högst fyra fall av insemination där inseminationen leder till att ett barn föds, dels att givaren bör underrättas om när ett barn har fötts som följd av insemination med sperma från honom.

Frågan om en övre gräns för det antal graviditeter som en och samme givare får ge upphov till har sin bakgrund i möjligheten att ett barn, som har kommit till genom insemination, vid vuxen ålder får barn med någon som också har avlats av givaren utan att de känner till att denne har varit givare. Risken för att en sådan situation skall inträffa är självfallet liten, men enligt utskottets mening är det ändå rimligt att varje spermagivare får ge upphov till endast ett begränsat antal barn. F. n. tillämpas vid vissa

sjukhus en gräns på 4–6 barn per givare, och departementschefen anser att denna gräns kan vara en lämplig utgångspunkt. Departementschefen hänvisar vidare till att socialstyrelsen bör meddela allmänna råd i bl. a. denna fråga. Socialutskottet framhåller i sitt yttrande att det med hänsyn härtill inte är erforderligt att reglera frågan om en övre gräns för antalet graviditeter direkt i lagtexten. Att spermagivaren skall, såsom motionärerna föreslagit, få rätt att få upplysning om födda barn anser socialutskottet inte böra komma i fråga. Lagutskottet ansluter sig till socialutskottets uttalanden och avstyrker följaktligen bifall till motion 22 också i dessa delar.

I *motion 17 (fp)* yrkas (yrkande 3) att riksdagen beslutar att en förutsättning för att insemination skall få utföras är att ansvarig läkare kan visa att *förvaringen av journaler*, som upprättas i samband med behandlingen, sker på ett betryggande sätt, så att integriteten för spermagivare, föräldrar och barn garanteras. Socialstyrelsen skall enligt yrkandet svara för denna prövning. Motionärerna framhåller att frågan om förvaringen av journalerna är så viktig att endast de läkare eller kliniker som har en journalföring som garanterar sekretessen för de inblandade, bör ges tillstånd att utföra givarinsemination.

Lagutskottet vill till en början erinra om att uppgifter rörande insemination skall vara sekretessbelagda enligt ett uttryckligt stadgande i sekretesslagen. Det är därför, som också socialutskottet framhållit, viktigt att journalerna förs och förvaras på sådant sätt att integriteten för berörda parter kan garanteras. Socialutskottet anför vidare i sitt yttrande att ansvaret för att journalerna förvaras så att uppgifterna inte kan åtkommas av obehöriga åvilar sjukhuset. Enligt socialutskottet ankommer det på socialstyrelsen att meddela allmänna råd om de närmare rutiner som erfordras för att uppnå fullständig säkerhet i journalhanteringen. Lagutskottet delar den uppfattning som socialutskottet gett uttryck för. Genom vad sålunda anförts får motionärernas önskemål anses ha blivit i huvudsak tillgodosedda. Någon särskild åtgärd från riksdagens sida med anledning av motionsyrkandet är därför inte påkallad. Lagutskottet avstyrker således bifall till yrkande 3 i motion 17.

I *motion 15 (m)* yrkas (yrkande 2) att riksdagen skall uttala sig för att det inte alltid skall vara nödvändigt att hela *undersökningen och uppföljningen* av givarinseminationspatienter sker vid den klinik där själva inseminationen görs. Enligt motionärerna skulle det ställa till köproblem och onödiga geografiska bekymmer, framför allt för människor i glesbygd, om hela processen måste skötas vid större sjukhus.

I denna fråga framhåller socialutskottet i sitt yttrande att det slutliga ansvaret för såväl rådgivning som utredning och prövning av det lämpliga i att insemination äger rum, under alla omständigheter måste åvila den ansvarige läkaren vid det allmänna sjukhuset. Detta utesluter inte, anför socialutskottet, att vissa uppgifter kan anförtros den remitterande läkaren. Socialstyrelsen bör enligt socialutskottet överväga de praktiska samarbets-

frågorna inom ramen för arbetet med allmänna råd för inseminationsverksamheten.

Motionsyrkandet får enligt lagutskottets mening anses tillgodosett med vad socialutskottet anfört. Något särskilt uttalande från riksdagens sida anser lagutskottet inte erforderligt och avstyrker därför bifall till yrkande 2 i motion 15.

I 4 § regleras frågan om *barnets rätt att få veta sitt ursprung*. Enligt den föreslagna bestämmelsen skall ett barn som kommit till genom givarinsemination ha rätt att få del av de uppgifter om spermagivaren som har antecknats i sjukhusets journal. En förutsättning härför är att barnet har uppnått tillräcklig mognad. Om barnet vänder sig till socialnämnden för att få hjälp att efterforska sitt ursprung, skall nämnden vara skyldig att biträda barnet med att skaffa fram uppgifterna.

Frågan om hur barnet över huvud taget skall få reda på att det kommit till genom givarinsemination regleras inte i lagen. Det bör enligt departementschefen vara föräldrarnas sak att, när det är möjligt och lämpligt, berätta för barnet hur det har kommit till. I propositionen betonas vikten av öppenhet från föräldrarnas sida gentemot barnet i denna fråga. Mot den bakgrunden talar enligt departementschefen övervägande skäl för att barnet inte rimligen bör utestängas från uppgifter om vem som varit givare. Departementschefen tror inte att man på allvar behöver befara att den föreslagna ordningen skall inverka menligt på barnets familjerelation eller skapa oöverkomliga problem för inseminationsverksamheten.

I *motionerna 1984/85: 16 (s), 18 (s), 20 (s) och 23 (fp)* yrkas att riksdagen skall avslå förslaget till 4 §. Ett yrkande med liknande innebörd framställs som tidigare nämnts av motionärerna i *motion 19 (c)*. Förslaget att häva anonymiteten kritiserar också i *motionerna 21 (m) och 26 (m)*.

Motionärerna åberopar bl. a. följande till stöd för att bevara anonymiteten för spermagivarna. Förslaget tar inte hänsyn till de närmast berörda parternas inställning i frågan, och det saknas belägg för vad som ur barnets synvinkel är det bästa. Det sociala föräldraskapet måste sättas främst, dvs. samhället bör stödja den långvariga relation som byggs upp mellan barnet och dess sociala föräldrar. Förslaget kan leda till att det uppstår allvarliga konflikter och psykiska störningar i familjen. Också givaren och hans familj kan hamna i ett utsatt läge vid en kontakt från barnet med givaren. I värsta fall kan det leda till att annars harmoniskt fungerande familjer slits sönder – såväl barnets som spermagivarens. Ett borttagande av anonymitetsskyddet kommer också att radikalt ändra förutsättningarna för inseminationsverksamheten. Antalet spermagivare kommer att minska kraftigt. Verksamheten kommer att bedrivas illegalt. Vidare kan de som har råd till det åka utomlands för att få inseminationsbehandling. Den svenska lagstiftningen kan därmed bli en klasslag. Det pekas också på att risken för spridning av uppgifterna i sjukhusjournalerna är mycket stor, trots sekretessen.

Utskottet vill till en början erinra om att den nuvarande verksamheten med insemination bedrivs under stor sekretess, och en strävan är att dölja både för utomstående och för barnet självt hur barnet har kommit till. Inseminationsutredningens förslag om att barnet skulle få kunskap om sitt ursprung väckte därför stor uppmärksamhet. Remissutfallet över förslaget blev också mycket splittrat. Det är även den fråga som föranlett flest motioner och där motionärerna återfinns hos alla partier utom vpk. Med hänsyn till att frågan innehåller etiska och psyko-sociala moment av stor vikt, något som innebär känsliga och svåra överväganden och ställningstaganden, är det enligt utskottet inte förvånande att meningarna är så delade.

Enligt utskottets mening måste utgångspunkten – liksom vid all annan lagstiftning som rör barn – vara att så långt möjligt tillvarata barnets intresse. I flera av motionerna har dock hävdats att det saknas tillräckligt underlag för bedömningen av vad som är bäst för barnet. Utskottet gör för sin del följande överväganden.

Föräldrar som av olika anledningar väljer att inte berätta för barnet att det kommit till genom givarinsemination kan, liksom andra föräldrar, ställas inför barnets frågor och tvivel om sin härkomst. Barn som då möts av svar som inte är sanningsenliga har ofta förmågan att känna detta, vilket kan leda till att tvivlen växer sig starkare och relationen till föräldrarna försämras. Frånsett detta är risken ändå stor att barnet förr eller senare får vetskap om hur det har kommit till. Det kan ske vid en skilsmässa mellan föräldrarna, vid ett gräl mellan dem eller genom ett förflutet ord från någon släkting som känner till förhållandena. Att barnet på detta sätt får vetskap om sitt ursprung, kan enligt utskottets mening aldrig vara bra för barnet och kan ohjälpligt skada förhållandet till föräldrarna. Det bör därför vara i både barnets och föräldrarnas intresse att föräldrarna berättar för barnet hur det har kommit till. När barnet skall få reda på detta är inte möjligt att generellt ange. Det är dock viktigt att barnet har tillräcklig mognad för att kunna ta emot ett budskap som i förstone kan upplevas som svårt och chockerande av barnet och medföra känslomässiga problem. Det kan, som socialstyrelsen uttalat under remissbehandlingen, inte heller uteslutas att det kan förekomma fall där det inte skulle vara förenligt med barnets bästa att lämna barnet upplysning om inseminationen. Även om samhället bör kunna ge föräldrarna hjälp och stöd i dessa svåra frågor är det till slut ändå bara föräldrarna som kan besluta huruvida och när barnet bör underrättas om hur det har kommit till. Mot denna bakgrund är det enligt utskottets mening inte möjligt att i lag reglera frågan om underrättelse till barnet. Utskottet ansluter sig därför till departementschefens ställningstagande på denna punkt. Utskottet vill samtidigt stryka under angelägenheten av att frågan redan vid den information och utredning som enligt förslaget skall föregå inseminationsbehandlingen ingående diskuteras med föräldrarna och att därvid betonas vikten av öppenhet mot barnet.

En sak är att barnet sålunda bör få veta att det har kommit till genom

insemination, en annan är om barnet därmed också skall få rätt att veta vem som är dess biologiske far. Med utskottets ovan redovisade synsätt är det rimligt att barnet, om det har uttryckt ett bestämt önskemål om att få reda på vem som är dess biologiske far, också skall ha möjlighet att skaffa sig kännedom om detta. Utskottet erinrar om att man i andra sammanhang framhåller värdet av att känna sitt ursprung. Ett ändrat synsätt har sålunda successivt vuxit fram när det gäller adoptivbarns rätt att få reda på sin biologiska härstamning. Att lagstiftaren nu medvetet skulle medverka till att utestänga vissa barn från möjligheten att få kunskap om sitt ursprung anser utskottet inte godtagbart. Propositionens förslag i denna del bör således genomföras.

Som utskottet ovan framhållit bör barnet ha uppnått en viss mognad för att barnet skall kunna underrättas om att det kommit till genom insemination. Kravet på tillräcklig mognad gäller i än högre grad i fråga om rätt för barnet att ta del av uppgifter om sin biologiske far. Barnets mognadsgrad torde oftast kunna bedömas först efter ett samtal med barnet. Någon åldersgräns kan därför inte fastställas i lag. Antingen ett samtal sker med barnet vid det aktuella sjukhuset eller hos socialnämnden är det viktigt att barnet ges möjligheter att tala om sin situation med någon insiktsfull person. Barnet kan nämligen behöva hjälp med att bearbeta känslomässiga problem samt råd och stöd i övrigt i frågor som har med inseminationen och relationerna till föräldrarna att göra.

Utskottet anser att det inte nu är möjligt att ha någon uppfattning om i vilken utsträckning barn kommer att efterforska sin bakgrund och om en sådan kunskap också kommer att leda till att barnet vill ta kontakt med den biologiske fadern. Utskottet vill dock stryka under nödvändigheten av att också givare informeras om vad hans medverkan kan få för följder.

Utskottet vill inte utesluta att den nu förespråkade lagstiftningen rörande insemination kan, såsom motionärerna hävdar, leda till att verksamheten i vart fall till en början avtar. Den debatt som, bl. a. i samband med detta lagstiftningsärende, på senare tid har förts i massmedia och på andra håll bör emellertid enligt utskottets mening på sikt kunna leda till en mer naturlig inställning till dessa frågor och därmed bidra bl. a. till den eftersträvarvärdade öppenheten mellan föräldrar och barn. Utskottet har därför svårt att tro att propositionens förslag kommer att medföra några oöverstigliga problem. Även om vissa svårigheter uppstår övergångsvis måste dessa, som departementschefen framhåller, rimligen kunna bemästras.

Med det anförda avstyrker utskottet bifall till samtliga nu aktuella motionsyrkanden. Som utskottet återkommer till i ett senare avsnitt är det självfallet angeläget att den nya lagstiftningens effekter noga följs och utvärderas.

Som tidigare nämnts läggs i propositionen fram förslag om att i sekretesslagen skall införas en uttrycklig bestämmelse om att uppgifter rörande

insemination skall vara sekretesskyddade. 5 § förslaget till lag om insemination innehåller föreskrifter om att detta *sekretesskydd kan brytas* när uppgifterna behövs i ett mål om faderskap. Den som är ansvarig för inseminationen eller annan som har tillgång till uppgifterna skall då vara skyldig att på begäran av domstolen lämna ut dessa uppgifter.

Motionärerna i *motion 19 (c)* framställer ett yrkande (yrkande 4) som innebär att riksdagen skall besluta avslå förslaget till 5 §. Grunden för yrkandet är att motionärerna anser att verksamheten med givarinsemination inte bör regleras särskilt.

Med tanke på angelägenheten av att få frågan om faderskapet till ett barn klarlagd, anser utskottet att bestämmelsen i 5 § behövs. I sammanhanget kan tilläggas att bestämmelsen är tillämplig när det gäller både makeinsemination och givarinsemination. Även om man i likhet med motionärerna vill skydda givarens anonymitet, kan ifrågasättas om inte bestämmelsen är erforderlig. Faderskapsmålet kan ju gälla frågan om barnet avlats genom makeinsemination eller vid ett samlag som kvinnan haft med annan man under konceptionstiden.

Med det anförda avstyrker utskottet bifall till motion 19, yrkande 4 i denna del.

I propositionen och i socialutskottets yttrande diskuteras *användningen av fryst sperma* i inseminationsverksamheten. Socialutskottet framhåller bl. a. att fryst sperma bör användas bara om ett sådant förfarande påtagligt underlättar och förenklar verksamheten. Enligt socialutskottet föreligger i regel inte skäl för att använda fryst sperma vid makeinsemination. Däremot kan, anför socialutskottet, användning av sådan sperma ofta vara motiverad när det gäller givarinsemination. I propositionen förordas, att sperma inte bör förvaras fryst under längre tid än ett år, men det framhålls samtidigt att läkaren bör kunna bestämma en längre förvaringstid om det är motiverat i ett enskilt fall. Med anledning härav uttalar socialutskottet i sitt yttrande att sperma inte bör få förvaras fryst under längre tid *än högst ett år*.

Lagutskottet kan ansluta sig till vad socialutskottet anför. Bl. a. föreligger det sålunda i regel inte skäl för att använda fryst sperma vid makeinsemination. Lagutskottet vill dock påpeka att det i vissa fall kan vara motiverat att fryst sperma kommer till användning även vid makeinsemination. Ett sådant fall kan vara när, som påpekas i motion 26, en man skall genomgå en operation eller annan medicinsk behandling som medför risk för sterilitet.

Enligt 6 § skall det i princip vara förbjudet att föra in *fryst sperma från utlandet*. Syftet med förbudet är främst att förhindra att kommersiellt drivna spermabanker i utlandet per postorder eller på annat sätt levererar sperma till en kvinna här i landet för självinsemination. Allmänna sjukhus skall dock enligt 6 § utan särskilt tillstånd få föra in fryst sperma från

utlandet. Också andra än allmänna sjukhus kan enligt 6 § efter särskilt tillstånd av socialstyrelsen få föra in fryst sperma från utlandet.

I *motionerna 21 (m)* och *22 (vpk)* yrkas (yrkande 2 resp. yrkande 1 delvis) att riksdagen beslutar förbjuda införsel av fryst sperma från utlandet. Motionärerna framhåller bl. a. att de barn som föds efter insemination med fryst sperma från utlandet inte kommer att ha någon möjlighet att få reda på sitt biologiska ursprung. I motion 21 påpekas dessutom att förfarandet också torde utesluta en medicinsk kontroll av givaren.

Socialutskottet anför i denna fråga bl. a. följande.

Utskottet anser för sin del att det med tanke på etniska minoritetsgrupper finns ett visst intresse av att kunna införa fryst sperma från utlandet. I andra fall ter det sig emellertid mycket tveksamt med införsel av fryst sperma. Under alla förhållanden bör en omfattande handel med fryst sperma förhindras. Detta talar för att det även beträffande allmänna sjukhus bör krävas att socialstyrelsen efter prövning finner skäl att tillåta införsel. Tillstånd bör meddelas främst för de fall det är svårt att här i landet finna en lämplig donator med hänsyn till önskemålet om att barnet inte bör avvika för mycket utseendemässigt från den som avses bli barnets sociale far.

Utskottet föreslår med hänvisning till det anförda att 6 § i lagförslaget ges följande lydelse:

''Fryst sperma får inte utan socialstyrelsens tillstånd föras in hit i landet.''

Lagutskottet delar socialutskottets uppfattning att ett totalt förbud mot införsel av fryst sperma inte bör komma i fråga. Lagutskottet avstyrker därför bifall till de aktuella yrkandena i *motionerna 21* och *22*. Också i övrigt ansluter sig lagutskottet till socialutskottets uttalanden och förordar att 6 § ändras i enlighet med socialutskottets förslag.

I *straffbestämmelsen* i 7 § stadgas att den som vanemässigt eller för att bereda sig vinning utför insemination i strid mot den föreslagna lagen kan dömas till böter eller fängelse i högst sex månader. Motsvarande gäller för den som vanemässigt eller för att bereda sig vinning tillhandahåller sperma för illegal insemination. Med ''vanemässigt'' får enligt departementschefen förstås att någon vid upprepade tillfällen erbjuder sina tjänster åt olika kvinnor. Departementschefen framhåller att kravet på vanemässighet inte kan anses uppfyllt om någon i ett enskilt fall hjälper en kvinna att bli gravid genom insemination, även om inseminationen utförs eller sperman tillhandahålls vid flera tillfällen.

Motionärerna i *motion 24 (m)* anser att kraven på att det skall föreligga vanemässighet eller vinning för att straffbestämmelsen skall bli tillämplig öppnar alltför vida möjligheter att kringgå lagen. I motionen föreslås därför att orden ''vanemässigt eller för att bereda sig vinning'' utgår ur 7 §.

Utskottet vill peka på att ett bifall till motionsyrkandet skulle innebära att varje inseminationsverksamhet som sker i strid mot den föreslagna lagen blir straffbar. Sålunda skulle t.ex. en kvinna som på privat väg

skaffar sig sperma som hon låter inseminera på sig själv kunna dömas till böter eller fängelse. Enligt utskottets mening skulle det leda alltför långt att bestraffa varje befattning med verksamheten som inte bedrivs i enlighet med lagens föreskrifter. Någon form av avgränsning av det straffvärda området är därför erforderlig. Givetvis kan man diskutera hur denna avgränsning skall utformas. Enligt utskottets mening bör man emellertid med hänsyn till att det nu är första gången som man lagreglerar inseminationsverksamheten iakttäta viss försiktighet och endast straffbelägga mer kvalificerade överträdelse av lagen. Utskottet anser för sin del att den i propositionen valda lösningen, som överensstämmer med inseminationsutredningens förslag, är lämplig.

Det kan tilläggas att en läkare som överträder lagens bestämmelser i vissa fall kan åläggas ansvar i annan ordning. Sålunda kan en läkare som inte utför en behandling i överensstämmelse med vetenskap och beprövad erfarenhet enligt 12 § läkarinstruktionen (1963:41) dömas till böter eller fängelse i högst sex månader. Det kan exempelvis gälla fall då en läkare utför insemination utan att de medicinska förhållandena är godtagbara, såsom då kvinnans hälsa inte medger att hon föder barn. Vidare kan en läkare enligt 10 § lagen (1980:11) om tillsyn över hälso- och sjukvårdspersonalen m. fl. åläggas disciplinpåföljd om han uppsåtligen eller av oaktsamhet åsidosätter vad som åligger honom i hans yrkesutövning och felet inte är ringa. I fråga om övrig hälso- och sjukvårdspersonal finns också möjlighet till disciplinär bestraffning med tillämpning av 12 § tillsynslagen.

Utskottet avstyrker med det anförda bifall till motion 24 i denna del.

I de föreslagna *övergångsbestämmelserna* till lagen om insemination stadgas att bestämmelsen i 4 §, som rör barnets rätt att få veta sitt ursprung, inte skall gälla i fall då spermagivaren har lämnat sperma före lagens ikraftträdande. Ett barn som avlats genom insemination med sådan sperma har således inte rätt att få veta vem givaren är.

Som tidigare har nämnts anser motionärerna i *motion 19 (c)* att bl. a. 4 § bör utgå ur lagen. I konsekvens härmed begär de att också den ovan redovisade övergångsbestämmelsen skall slopas (yrkande 4 delvis).

Utskottet har i det föregående tillstyrkt förslaget till 4 §. När det gäller den aktuella övergångsbestämmelsen har den enligt utskottets mening fått en principiellt sett riktig utformning, och utskottet avstyrker således bifall till motion 19, yrkande 4 i denna del. Utskottet vill emellertid tillägga att det, av hänsyn till de blivande barnens bästa, är angeläget att sperma som har lämnats före ikraftträdandet inte används efter denna tidpunkt. För att misstag och missförstånd skall undvikas bör sperma som finns i behåll vid ikraftträdandet snarast förstöras.

Ändring i sekretesslagen

I propositionen föreslås att i 7 kap. 1 § första stycket sekretesslagen (1980:100) skall införas en uttrycklig bestämmelse om att uppgifter om insemination skall vara sekretesskyddade. Bestämmelserna om sekretess skall gälla inseminationsverksamheten i dess helhet, dvs. alla uppgifter som kommer fram från det frågan om insemination har väckts till dess att ett barn har avlats genom inseminationen. I princip skall sekretess föreligga i förhållande till såväl myndigheter och andra utomstående som till de makar eller samboende som har begärt insemination, den man som har tillhandahållit sperma och det barn som har kommit till genom inseminationen. Av 4 § förslaget till inseminationslag följer dock att barnet självt under vissa förutsättningar skall ha rätt att få del av de uppgifter om givaren som har antecknats på sjukhuset. I propositionen föreslås därför att en bestämmelse skall införas i 7 kap. 1 § sekretesslagen om att uppgifter om insemination i vissa fall får lämnas ut till en enskild enligt vad som föreskrivs i inseminationslagen. I sammanhanget kan erinras om att enligt 5 § förslaget till inseminationslag sekretessen kan brytas också i fall när uppgifterna behövs i ett faderskapsmål.

Motionärerna i *motion 26 (m)* anser som tidigare nämnts att förslaget till lag om insemination i sin helhet skall avslås av riksdagen. Som en följd härav yrkar de (yrkande 3) att även förslaget till lag om ändring i sekretesslagen helt skall avslås.

Motionärerna i *motion 19 (c)* har ingen erinran mot att i 7 kap. 1 § sekretesslagen införs en uttrycklig bestämmelse om att uppgifter om insemination skall vara sekretesskyddade. Däremot anser de att bestämmelsen i samma lagrum om att uppgifter om insemination i vissa fall skall kunna lämnas ut till enskild, skall avslås av riksdagen (yrkande 3). Det nu aktuella yrkandet skall ses mot bakgrund av motionärernas tidigare redovisade inställning att bl. a. 4 § bör utgå ur förslaget till inseminationslag.

Utskottet vill erinra om att sekretess enligt nuvarande bestämmelser i 7 kap. 1 § sekretesslagen gäller dels inom hälso- och sjukvården, dels vid annan medicinsk verksamhet. Uppgifter rörande insemination torde kunna inordnas under begreppet annan medicinsk verksamhet och skulle således redan i dag vara sekretesskyddade. Enligt utskottets mening är det dock i tydlighetens intresse av värde att i lagtexten klart slå fast att uppgifter om insemination skall vara sekretessbelagda. Utskottet avstyrker således bifall till motion 26, yrkande 3 i denna del.

Vid sina tidigare redovisade överväganden har utskottet funnit att ett barn som kommit till genom insemination skall ha en principiell rätt att få veta vem som är dess biologiske far. Som följer härav bör därför sekretesslagen innehålla bestämmelser som gör det möjligt för barnet att utnyttja denna rätt. Den föreslagna bestämmelsen, som innebär att sekretessen kan brytas av barnet, bör därför införas. Utskottet avstyrker härmed bifall till yrkande 3 i denna del i motion 26 och till yrkande 3 i motion 19.

Övriga frågor

Nedan behandlar utskottet dels ett motionsyrkande rörande fråga om anteckning i kyrkoböckerna om insemination, dels motionsyrkanden om utredning och uppföljning av inseminationsverksamheten.

I *motion 24 (m)* tas upp en fråga om *kyrkobokföringen*. Motionärerna pekar på att också barn som inte har kommit till genom insemination kan vara osäkra på sitt ursprung och misstänka att de i själva verket kommit till på detta sätt. För dessa finns det enligt motionärerna inga möjligheter att få veta sanningen. Förslaget i propositionen tar enligt motionärernas mening inte heller hänsyn till släktforskningens intresse av att efter sekretesstidens utgång kunna få korrekta uppgifter om en persons ursprung eller om hans biologiska avkomma. Motionärerna föreslår med hänvisning till det anförda att namnet på den biologiske fadern skall skrivas in i sjukhusets journal enligt propositionens förslag, men att därutöver en hänvisningsanteckning skall göras i kyrkbok till journalen i fråga. Detta förslag kan, anför motionärerna, sägas uppfylla kravet att folkbokföringen skall vara sanningsenlig. I motionen yrkas att propositionen ändras i enlighet med förslaget.

Lagutskottet har i denna fråga berett skatteutskottet tillfälle att yttra sig. Skatteutskottet har dock avstått från att avge yttrande.

Lagutskottet erinrar om att inseminationsutredningen föreslog att uppgift om att ett barn kommit till genom givarinsemination skulle antecknas hos pastorsämbetet. Uppgiften skulle förmedlas av den ansvarige läkaren och föras in på sådant sätt att den blev sekretesskyddad. Praktiskt taget alla remissinstanser har tagit avstånd från utredningens förslag i denna del. Departementschefen uttalar i propositionen att inte heller han anser att en registrering vid pastorsämbetet skulle fylla någon egentlig funktion.

Utskottet vill peka på att en anteckning hos pastorsämbetet om inseminationen skulle, även om den var sekretessbelagd, få spridning hos ett inte oväsentligt antal personer. Utskottet anser inte en sådan ordning godtagbar och kan redan av detta skäl inte biträda motionärernas förslag. Det kan tilläggas att ett barn, som inte har tillkommit genom insemination, men som misstänker att så likväl kan vara fallet, har möjlighet att vända sig till sjukhus eller socialnämnden med begäran om bistånd och hjälp med att få klarhet i frågan. Som departementschefen framhåller skulle en registrering hos pastorsämbetet inte heller fylla någon egentlig funktion. Ett barn som söker sitt ursprung kan nämligen aldrig få full klarhet om detta enbart genom att vända sig till pastorsämbetet. För släktforskningen torde en anteckning om insemination sakna värde eftersom anteckningen skulle vara sekretessbelagd och sjukhusets journalhandlingar skall förvaras i högst 70 år.

På grund av det anförda avstyrker utskottet bifall till motion 24 också i nu aktuell del.

I *motion 26 (m)* yrkas (yrkande 4) att riksdagen begär att regeringen ser över och låter utreda de *frågor av familje- och arvsrättslig natur* som kan bli aktuella med hänsyn till att barn kommer till genom insemination.

Utskottet erinrar om att motionärerna i princip har godtagit förslaget om att i föräldrabalken skall införas bestämmelser om faderskapet till barn som avlats genom insemination. Eftersom arvsrätten regleras med utgångspunkt i den familjerättsliga lagstiftningen krävs inte några särskilda regler i ärvdabalken om rätten till arv. Mot bakgrund härav kan utskottet inte finna att det föreligger något behov av att utreda de familje- och arvsrättsliga frågorna. Utskottet avstyrker därför bifall till yrkande 4 i motion 26.

Motionärerna i *motion 22 (vpk)* föreslår att riksdagen uttalar dels att en *parlamentarisk kommitté* bör tillsättas för att följa verksamheten med insemination i dess olika aspekter (yrkande 2), dels att frågan om insemination på nytt bör bli föremål för riksdagens prövning inom fem år och att ett betänkande från den parlamentariska kommittén då bör föreligga (yrkande 3).

Socialutskottet har i sitt yttrande uttalat att det är önskvärt med forskning och uppföljning av inseminationsverksamheten och att detta arbete också bör mynna ut i en utvärdering av verksamheten. Som framgår av yttrandet har socialutskottet nyligen i betänkande SoU 1984/85: 4 framhållit att det behövs ett permanent medicinskt-etiskt organ, gärna med tvärvetenskaplig inriktning, där bl. a. parlamentariker, sjukvårdsansvariga, forskare och teologer kan samråda i medicinskt-etiska frågor och där grundläggande, gemensamma värderingar kan formuleras. Riksdagen har ställt sig bakom vad socialutskottet har anfört och gett regeringen det till känna.

Lagutskottet, som för egen del vill stryka under angelägenheten av att den nya lagstiftningen följs upp och att erfarenheterna av lagstiftningen utvärderas, delar socialutskottets uppfattning att den nödvändiga uppföljningen och utvärderingen av inseminationsverksamheten lämpligen torde kunna anförtrös det nämnda medicinskt-etiska organet. I likhet med socialutskottet anser lagutskottet att riksdagen inte på förhand bör binda sig för en omprövning inom viss tid av inseminationsverksamheten. Med det anförda avstyrker utskottet bifall till yrkandena 2 och 3 i motion 22.

Ikraftträdande m. m.

I propositionen föreslås att lagändringarna skall träda i kraft den 1 januari 1985. Riksdagen kommer emellertid inte att kunna behandla ärendet förrän i mitten av december 1984, vilket medför att de nya författningarna inte hinner komma ut i SFS före årsskiftet. Redan av detta skäl måste ikraftträdandet senareläggas. Vidare har förutsatts att socialstyrelsen skall utfärda allmänna råd till ledning för verksamheten. Även i övrigt kan krävas visst förberedelsearbete, bl. a. när det gäller information om riksdagens beslut. Dessa omständigheter gör att det måste förflyta viss tid mellan

riksdagsbeslut och lagstiftningens ikraftträdande. Sett från barnens bästa är det dock angeläget att bestämmelserna träder i kraft så snart som möjligt. Mot denna bakgrund föreslår utskottet att ikraftträdandetidpunkten bestäms till den 1 mars 1985. I övergångsbestämmelserna till förslaget till lag om ändring i föräldrabalken bör samtidigt i motsvarande mån en justering göras i fråga om tidpunkten för väckande av talan om förklaring att någon inte är far till ett barn.

De delar av propositionen och de motionsyrkanden som utskottet inte har berört särskilt i betänkandet föranleder inte några uttalanden från utskottets sida.

Utskottets hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *avslag på proposition 1984/85:2 och begäran om nytt lagförslag*
att riksdagen avslår motion 1984/85:21 yrkande 1 och motion 1984/85:25 yrkandena 1 och 2,
2. beträffande *ändring i föräldrabalken*
att riksdagen med avslag på motion 1984/85:26 yrkande 1 antar det i propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i föräldrabalken med den ändringen att 1 kap. 6 § och övergångsbestämmelserna erhåller i bilaga 3 som *utskottets förslag* betecknade lydelse,
3. beträffande *avslag på lagförslaget om insemination*
att riksdagen med bifall till propositionen i denna del och med avslag på motion 1984/85:26 yrkande 2 godkänner vad utskottet anfört,
4. beträffande *äktenskap eller samboende som förutsättning för insemination*
att riksdagen med bifall till propositionen i denna del och med avslag på motion 1984/85:22 yrkande 1 i motsvarande del godkänner vad utskottet anfört,
5. beträffande *bevitning av samtycke till insemination*
att riksdagen med bifall till propositionen i denna del och med avslag på motion 1984/85:24 i motsvarande del godkänner vad utskottet anfört,
6. beträffande *lagtexten i 2 § inseminationslagen*
att riksdagen antar det i propositionen framlagda förslaget till lag om insemination såvitt avser 2 § ,
7. beträffande *avslag på förslaget om särskilda regler om givarinsemination*
att riksdagen med bifall till propositionen i denna del och med

avslag på motion 1984/85: 19 yrkande 4 i motsvarande del godkänner vad utskottet anfört,

8. beträffande *insemination vid allmänna sjukhus*
att riksdagen med bifall till propositionen i denna del och med avslag på motion 1984/85: 15 yrkande 1 och motion 1984/85: 17 yrkande 1 godkänner vad utskottet anfört,
9. beträffande *kravet på psyko-social utredning i inseminationsärenden*
att riksdagen med bifall till propositionen i denna del och med avslag på motion 1984/85: 17 yrkande 2 godkänner vad utskottet anfört,
10. beträffande *socialnämnds medverkan vid psyko-social utredning*
att riksdagen med bifall till propositionen i denna del och med avslag på motion 1984/85: 22 yrkande 1 i motsvarande del godkänner vad utskottet anfört,
11. beträffande *val av spermagivare m. m.*
att riksdagen med bifall till propositionen i denna del och med avslag på motion 1984/85: 22 yrkande 1 i motsvarande del godkänner vad utskottet anfört,
12. beträffande *förvaring av journalhandlingar*
att riksdagen avslår motion 1984/85: 17 yrkande 3,
13. beträffande *undersökning m. m. av inseminationspatienter vid inseminationskliniken*
att riksdagen avslår motion 1984/85: 15 yrkande 2,
14. beträffande *lagtexten 3 § inseminationslagen*
att riksdagen antar 3 § förslaget till lag om insemination,
15. beträffande *anonymitet för spermagivare*
att riksdagen med avslag på motionerna 1984/85: 16, 1984/85: 18, 1984/85: 19 yrkande 4 i denna del, 1984/85: 20 och 1984/85: 23 antar 4 § förslaget till lag om insemination,
16. beträffande *uppgifter i faderskapsmål*
att riksdagen med avslag på motion 1984/85: 19 yrkande 4 i denna del antar 5 § förslaget till lag om insemination,
17. beträffande *import av fryst sperma*
att riksdagen med avslag på motion 1984/85: 21 yrkande 2 och motion 1984/85: 22 yrkande 1 i denna del antar 6 § förslaget till lag om insemination med den ändringen att paragrafen erhåller i bilaga 3 som *utskottets förslag* betecknade lydelse,
18. beträffande *straffbestämmelsen*
att riksdagen med avslag på motion 1984/85: 24 i denna del antar 7 § förslaget till lag om insemination,
19. beträffande *övergångsbestämmelserna*
att riksdagen med avslag på motion 1984/85: 19 yrkande 4 i denna del antar övergångsbestämmelserna till förslaget till lag om inse-

- mination med den ändringen att ikraftträdandetidpunkten bestäms till den 1 mars 1985,
20. beträffande *förslaget till lag om insemination i övrigt*
att riksdagen antar förslaget till lag om insemination i den mån det inte omfattas av vad utskottet hemställt ovan,
 21. beträffande *avslag på förslaget om ändring i sekretesslagen*
att riksdagen med bifall till propositionen i denna del och med avslag på motion 1984/85: 26 yrkande 3 godkänner vad utskottet anfört,
 22. beträffande *utlämnande av uppgifter om insemination*
att riksdagen med bifall till propositionen i denna del och med avslag på motion 1984/85: 19 yrkande 3 godkänner vad utskottet anfört,
 23. beträffande *förslaget till lag om ändring i sekretesslagen*
att riksdagen antar det i propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i sekretesslagen (1980: 100) med den ändringen att ikraftträdandetidpunkten bestäms till den 1 mars 1985,
 24. beträffande *kyrkoboksföring*
att riksdagen avslår motion 1984/85: 24 i denna del,
 25. beträffande *familje- och arvsrättsliga frågor*
att riksdagen avslår motion 1984/85: 26 yrkande 4,
 26. beträffande *uppföljning av inseminationsverksamheten*
att riksdagen avslår motion 1984/85: 22 yrkandena 2 och 3.
 27. beträffande *motionsyrkanden i övrigt*
att riksdagen avslår motion 1984/85: 17 yrkande 4 samt motion 1984/85: 19 yrkandena 1 och 2 allt i den mån yrkandena inte omfattas av vad utskottet hemställt ovan.

Stockholm den 6 december 1984

På lagutskottets vägnar

PER-OLOF STRINDBERG

Närvarande: Per-Olof Strindberg (m), Lennart Andersson (s), Stig Olsson (s), Martin Olsson (c), Elvy Nilsson (s), Ingemar Konradsson (s), Allan Ekström (m), Marianne Karlsson (c), Per Israelsson (vpk), Bengt Silfverstrand (s), Margit Gennser (m), Kersti Johansson (c), Berit Löfstedt (s) och Sten Andersson i Malmö (m).

Reservationer

1. Avslag på proposition 1984/85: 2 och begäran om nytt lagförslag (mom. 1)

Allan Ekström (m) anser

dels att den del av utskottets yttrande som börjar på s. 9 med "Utskottet vill till" och slutar på s. 30 med "utskottets sida," bort ha följande lydelse:

Enligt utskottets mening är – såsom påpekats i motion 21 – den avgörande frågan, huruvida insemination verkligen bör tillåtas eller ej. Det är då först att skilja mellan det fallet att insemination sker med sperma från kvinnans äkte man (*makeinsemination*) och det fallet att sperman tillhandahålls av en annan man (*givarinsemination*).

I det förstnämnda fallet – *makeinsemination* – är det fråga om att avhjälpa ofrivillig barnlöshet i äktenskapet med medicinskt-gynekologiska åtgärder. Enligt utskottet saknas det all anledning att motsätta sig en sådan ordning. Tvärtom är det glädjande att läkarvetenskapen gjort det möjligt att förverkliga makars önskan att få barn tillsammans. De nuvarande bestämmelserna i föräldrabalken är helt tillräckliga för att säkra barnets börd. Den biologiske fadern är ju densamme som mannen i äktenskapet och han skall därför enligt 1 kap. 1 § nämnda balk anses som barnets fader. Särskilda regler behövs ej heller i den närliggande situationen att mannen och kvinnan lever tillsammans under äktenskapsliknande förhållanden och mannen erkänner faderskapet. Det saknar juridisk betydelse på vilket sätt sperman överförs från mannen.

Samhället bör således inte lägga hinder i vägen för den metod för befruktning som *makeinsemination* utgör. Den föreslagna lagen om insemination behövs inte för att tillåta detta förfarande.

Utskottet övergår härefter till att behandla *givarinsemination*. Att beakta är då först den föreslagna ändringen i portalkapitlet till *föräldrabalken*, innebärande att det här intages regler om olika grader av samlevnad. Utskottet motsätter sig detta, enär den naturliga samlevnadsformen alltså är äktenskapet. En ändring i denna grundsyn hör hemma i överväganden rörande en ny giftermålsbalk.

I sammanhanget vill utskottet peka på den brist i juridisk exakthet som dessutom är förknippad med ett införande av "sambo"-begreppet i 1 kap. föräldrabalken. Rättsverkan av det samtycke varom stadgas i den föreslagna paragrafen (1 kap. 6 §) är knuten till – och sålunda gjord beroende av – det kriteriet att "mannen bodde tillsammans med kvinnan under äktenskapsliknande förhållanden". Det måste dock vara mannen obetaget att förneka, att hans relation till kvinnan rent faktiskt varit av sådan karaktär. Talan härom måste kunna föras vid domstol. Skulle mannen vinna framgång, blir samtycket utan rättslig verkan. Skulle kvinnan i det nyssnämnda fallet vara gift med en *annan* man än den hon lever tillsammans med, blir den äkte mannen fader i föräldrabalkens mening på grund av den allmänna

presumptionsregeln i 1 kap. 1 §. Barnet – som här förutsättes vara avlat med sperma från en helt utomstående man – får då två "rättsliga" fäder, dels den äkte mannen på grund av presumptionsregeln, dels ock "sambon" på grund av dennes samtycke enligt 1 kap. 6 §; en form av rättsligt "tvegitte". Påtalade brister – vilka uppmärksammats under ärendets beredning (Höglund, Svensk Juristtidning 1984 s. 635) – talar i sig för att förslaget till ingrepp i föräldrabalken bör förkastas i dess föreliggande skick.

Vid bedömningen härefter av givarinsemination i sak tillkommer enligt utskottet en hel rad omständigheter av medicinsk, etisk och psyko-social natur.

En självklar förutsättning måste till en början vara, att det blivande barnets behov och intresse tillgodoses på ett tillfredsställande sätt. Som inseminationsutredningen själv påpekat vet man i dag mycket litet om hur ett inseminationsbarns förhållanden på sikt utvecklas och vilka svårigheter och problem som kan uppkomma för det under uppväxttiden. Forskningen på detta område har enligt utredningens egen uppfattning varit ytterst bristfällig. Bristen på forskning är att bedöma desto allvarligare som socialstyrelsen åberopat detta förhållande i sitt remissvar till stöd för sin uppfattning att man bör dröja med att genomföra lagförslaget. Bristen på vetenskapligt underlag gäller enligt styrelsen inte minst de psykologiska och psykiatriska, framför allt de barnpsykiatriska, aspekterna på inseminationsverksamheten.

Ett exempel på behovet av fördjupad forskning avser frågan, huruvida det genom insemination alstrade barnet bör ha rätt att få kännedom om att det tillkommit på så sätt och att få uppgift om den biologiske faderns identitet. Stor del av intresset hos allmänheten kretsar häromkring. Många motioner berör också denna fråga liksom för övrigt frågan om konsekvenserna för övriga inblandade personer av att upplysning ges om spermagivaren. Hur påverkas föräldrarnas situation, om de vet att en för dem ökad person, spermagivaren, kommer in i deras liv, när barnet uppnått en viss ålder? Och hur blir situationen för spermagivaren och dennes familj?

En annan fråga som enligt utskottet inte kan lämnas obesvarad är, huruvida givarinsemination är – som det uttrycks i motion 21 – förenlig med etiska normer som vilar på västerländsk kristen grund. I äktenskapet blir makarna en unik enhet. Ett uttryck härför är barnet. Vid givarinsemination tränger sig en tredje part emellan och bryter sönder enheten. Följderna av denna asymmetri i äktenskapet utgör en uppgift för forskningen att klarlägga. Befruktningsmetoden kan dessutom användas i rasförädlings syfte. Det lär t. ex. vara möjligt att i USA köpa nobelpristagarsperma. I sammanhanget är också att uppmärksamma de föreliggande möjligheterna till befruktning i provrör (s. k. surrogatmodrar), äggdonation – överförande av ägg från en kvinna till en annan – och infrysning av levande embryon. Till uppräknigen kan läggas frågan om spermabanker

– som gör det möjligt med befruktning av ett ägg vid långt senare tidpunkt
 – och blandning av sperma från flera givare samt frågan om det största antal gånger som samme man bör få tillhandahålla sperma av arftlighets-skäl.

För utskottet framstår det som uppenbart att det behövs *en genomtänkt etik* rörande de olika frågor som den snabba utvecklingen på det medicinska området ger upphov till innan samhället lämnar sitt godkännande av ifrågavarande verksamhet.

I anslutning till det anförda reser sig enligt utskottet spörsmålet, om det skulle överensstämma med straffrättsliga principer att på ett barns "rättslige" fader tillämpa de nya bestämmelserna i 6 kap. brottsbalken rörande sexuellt umgänge med "avkomling". Som lagrådet framhållit borde detta spörsmål ha lösts i lagstiftningsärendet.

Sammanfattningsvis saknas enligt utskottet det underlag i olika avseenden som är oundgängligen nödvändigt för att i *ett* sammanhang kunna taga ställning till frågan om tillåtligheten av det manipulerande med livet som artificiell insemination i själva verket utgör. Som framgått avses inte härmed makeinsemination. I avvaktan på ett sådant ställningstagande bör verksamheten med givarinsemination vara förbjuden och det bör ankomma på regeringen att snarast framlägga förslag till lag härom. Den föreslagna lagregleringen bör således nu avslås i sin helhet.

Utskottet tillstyrker med det anförda bifall till yrkande 1 i motion 21 och till motion 25. Ställningstagandet innebär att utskottet avstyrker bifall till samtliga övriga motionsyrkanden.

dels att utskottet under moment 1 bort hemställa

1. *beträffande avslag på proposition 1984/85:2 och begäran om nytt lagförslag*

att riksdagen med bifall till motion 1984/85:21 yrkande 1 och motion 1984/85:25 yrkandena 1 och 2

dels avslår proposition 1984/85:2 och motionerna 1984/85:15, 1984/85:16, 1984/85:17, 1984/85:18, 1984/85:19, 1984/85:20, 1984/85:21 yrkande 2, 1984/85:22, 1984/85:23, 1984/85:24 och 1984/85:26,

dels som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört om ett nytt lagförslag.

2. Ändring i föräldrabalken (mom. 2)

Per-Olof Strindberg, Margit Gennser och Sten Andersson i Malmö (alla m) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 12 som börjar med "Utskottet vill" och slutar med "ansvarige läkaren." bort ha följande lydelse:

Enligt utskottets mening talar starka skäl för att man, som motionärerna

begär, bör kräva skriftligt samtycke av mannen för att faderskap skall fastställas enligt den föreslagna bestämmelsen i FB. Genom att föreskriva skriftlig form för samtycke undgår man flera av de besvärande bevisprövningsproblem som kan uppkomma med propositionens förslag. I sammanhanget vill utskottet peka på att ett erkännande av faderskapet enligt 1 kap. 4 § FB skall ske skriftligen.

Med det anförda tillstyrker utskottet bifall till motion 26 i denna del.

dels att den del av utskottets yttrande på s. 14 som börjar med "Utskottet erinrar" och slutar med "denna del." bort ha följande lydelse:

Utskottet vill framhålla att en bärande princip för all lagstiftning är att nya regler bara skall äga giltighet för förhållanden som uppkommit efter reglernas ikraftträdande. Det skall således vara möjligt att, då en rättshandling företas, kunna överblicka konsekvenserna av sitt handlande. Enligt utskottets mening bör dessa allmänna principer gälla också i fråga om övergångsbestämmelserna till den föreslagna regeln i FB. Utskottet delar därför motionärernas uppfattning att den nya 6 § i 1 kap. FB bara skall äga giltighet för inseminationer som har skett efter lagens ikraftträdande. Motion 26 i denna del tillstyrks därmed av utskottet.

dels ock att utskottet under moment 2 bort hemställa

2. beträffande *ändring i föräldrabalken*

att riksdagen med bifall till motion 1984/85:26 yrkande 1 antar det i propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i föräldrabalken med den ändringen att 1 kap. 6 § och övergångsbestämmelserna erhåller i bilaga 4 som *reservanternas förslag* be-tecknade lydelse.

3. Avslag på lagförslaget om insemination (mom. 3)

Per-Olof Strindberg, Margit Gennser och Sten Andersson i Malmö (alla m) anser

dels att den del av utskottets yttrande som börjar på s. 15 med "Utskottet vill" och slutar på s. 26 med "snarast förstöras." bort ha följande lydelse:

Utskottet instämmer i motionens yrkande, inte minst därför att propositionen alltför ytligt och knapphändigt beaktat de grundläggande och djupgående värderingsskillnader som finns gällande frågor om barnlöshet och medicinsk behandling av barnlöshet.

Den föreslagna inseminationslagen innebär en lagreglering av viss medicinsk behandlingsmetod. Denna typ av lagreglering anser utskottet icke önskvärd. Medicinsk behandling måste förbli en fråga mellan patient och läkare. Att den enskilde läkaren alltid måste utöva sitt yrke i enlighet med vetenskap och beprövad erfarenhet är en sedan lång tid fastlagd konven-

tion. Här i innefattas också att läkaren måste beakta frågor av etisk natur i sin verksamhet.

Utskottet vill framhålla att propositionen om inseminationslag berör principiellt väsentliga frågor, nämligen om staten skall ha rätt att kontrollera förhållanden som gäller människors intimaste frågor. Det har hävdats att frågan om insemination inte kan betraktas som den enskildes angelägenhet, därför att åtgärden berör en tredje part, barnet, vars intresse staten anser sig i dessa fall behöva skydda. Utskottet kan inte underlåta att påpeka att inget barn någonsin kan välja sina föräldrar. Att vid insemination föreskriva om kontroll av de blivande föräldrarnas lämplighet kan enligt utskottet leda till att toleransen för människors rätt att grunda familj uppluckras. Utskottet vill hänvisa till 8:e och 12:e artiklarna i Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna, som reglerar frågor om respekt för familjelivet samt om rätten att grunda familj. Utskottet är av den uppfattningen att den föreslagna inseminationslagen, som innehåller förbud att bilda familj i vissa fall genom insemination, strider mot framför allt 12:e artikeln i Europakonventionen.

Med det anförda tillstyrker utskottet bifall till motion 26 i denna del. Förslaget till lag om insemination bör således avslås liksom de motionsyrkanden vari yrkats ändring i lagförslaget.

dels att utskottet under moment 3 bort hemställa

3. *beträffande avslag på lagförslaget om insemination*

att riksdagen med bifall till motion 1984/85: 26 yrkande 2 och med avslag på propositionen i denna del godkänner vad utskottet anfört.

4. (mom. 4–11 och 14–20)

Per-Olof Strindberg, Margit Gennser och Sten Andersson i Malmö (alla m) anser – under förutsättning av bifall till reservation nr 3 – att utskottet under momenten 4–11 och 14–20 bort hemställa

att riksdagen avslår det i propositionen framlagda förslaget till lag om insemination och motionerna 1984/85: 15 yrkande 1, 1984/85: 16, 1984/85: 17 yrkandena 1 och 2, 1984/85: 18, 1984/85: 19 yrkande 4, 1984/85: 20, 1984/85: 21 yrkande 2, 1984/85: 22 yrkande 1, 1984/85: 23 och 1984/85: 24 i motsvarande del.

5. Äktenskap eller samboende som förutsättning för insemination (mom. 4)

Per Israelsson (vpk) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 16 som börjar med "Utskottet delar" och slutar med "denna del." bort ha följande lydelse:

Utskottet vill peka på att enligt 3 § förslaget till inseminationslag skall en

lämplighetsprövning ske innan insemination får utföras. En förutsättning för insemination är därvid att det kan antas att det blivande barnet kommer att växa upp under goda förhållanden. En ensamstående kvinna kan enligt utskottets mening många gånger väl uppfylla denna förutsättning. Utskottet vill i sammanhanget erinra om att enligt 4 kap. FB ensamstående kan ges tillstånd att adoptera ett barn. Mot den bakgrunden framstår det enligt utskottets mening som svårförklarligt att man vill motsätta sig insemination på ensamstående kvinnor.

En invändning som riktats mot förslaget att tillåta insemination på ensamstående kvinna är att något rättsligt faderskap inte skulle kunna fastställas för barnet. Utskottet vill för sin del framhålla dels att barn i de ovan nämnda adoptionsfallen i princip får endast en rättslig förälder, dels att det i dag föds många barn som kommit till på naturlig väg och där faderskapet inte kan fastställas. Vidare innebär den föreslagna nya bestämmelsen i FB om faderskap vid insemination att något faderskap inte kan fastställas om t. ex. samtycke från mannen saknades. På grund härav kan, anser utskottet, den framförda invändningen inte tillmätas avgörande betydelse när det gäller frågan om insemination på ensamstående.

Enligt utskottets mening talar sålunda övervägande skäl för att man, när det gäller rätten till insemination, inte bör göra någon skillnad mellan olika grupper av kvinnor med hänsyn till den samlevnadsform de valt. Utskottet tillstyrker därför bifall till motion 22 yrkande I i denna del.

dels att utskottet under moment 4 bort hemställa

4. *beträffande äktenskap eller samboende som förutsättning för insemination*

att riksdagen med bifall till motion 1984/85: 22 yrkande I i denna del och med avslag på propositionen i motsvarande del godkänner vad utskottet anfört.

6. Lagtexten i 2 § inseminationslagen (mom. 6)

Per Israelsson (vpk) anser – under förutsättning av bifall till reservation nr 5 – att utskottet under moment 6 bort hemställa

6. *beträffande lagtexten i 2 § inseminationslagen*

att riksdagen antar det i propositionen framlagda förslaget till lag om insemination såvitt avser 2 § med den ändringen att paragrafen erhåller i bilaga 4 som *reservanternas förslag* betecknade lydelse.

7. Avslag på förslaget om särskilda regler om givarinsemination (mom. 7)

Kersti Johansson (c) anser

dels att den del av utskottets yttrande som börjar på s. 17 med "Utskottet vill" och slutar på s. 21 med "motion 15." bort ha följande lydelse:

Utskottet erinrar om att verksamheten med givarinsemination bedrivs vid ett tiotal kvinnokliniker och av ett litet antal privatpraktiserande gynekologer. Verksamheten handläggs enligt de regler som allmänt gäller enligt läkarinstruktionen och de författningar i övrigt som reglerar hälso- och sjukvård, t. ex. bestämmelserna om sekretess i sekretesslagen. Några olägenheter när det gäller de former den nuvarande verksamheten bedrivs under, har inte framkommit. Inte heller har något krav på lagreglering framställts från direkt berörda parter. Utskottet kan sammantaget inte finna att den reglering av givarinseminationsverksamheten som föreslås i 3 § svarar mot något påvisbart och angeläget behov. Bestämmelsen bör därför, som motionärerna i motion 19 yrkar, utgå ur den föreslagna inseminationslagen. I enlighet härmed bör motionerna 15 yrkandena 1 och 2, 17 yrkandena 1–3 och 22 yrkande 1 i motsvarande del avslås av riksdagen.

dels att utskottet under moment 7 bort hemställa

7. *beträffande avslag på förslaget om särskilda regler om givarinsemination*

att riksdagen med bifall till motion 1984/85: 19 yrkande 4 i denna del och med avslag på propositionen i motsvarande del godkänner vad utskottet anfört.

8. (mom. 8–11 samt 14)

Kersti Johansson (c) anser – under förutsättning av bifall till reservation nr 7 – att utskottet under momenten 8–11 samt 14 bort hemställa

att riksdagen avslår 3 § förslaget till lag om insemination och motionerna 1984/85: 15 yrkande 1, 1984/85: 17 yrkandena 1 och 2 och 1984/85: 22 yrkande 1 i motsvarande del.

9. Insemination vid allmänna sjukhus (mom. 8)

Per-Olof Strindberg, Margit Gennser och Sten Andersson i Malmö (alla m) samt Kersti Johansson (c) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 18 som börjar med "Socialutskottet erinrar" och slutar med "och 17." bort ha följande lydelse:

Utskottet delar departementschefens uppfattning att det är viktigt att verksamheten med givarinsemination anförtros läkare med erfarenhet av barnlöshetsutredningar och att garantier skapas för att verksamheten bedrivs under etiskt godtagbara former. Därav drar utskottet emellertid inte slutsatsen att enbart de allmänna sjukhusen bör få bedriva sådan verksamhet. Privat verksamma och även offentligt anställda gynekologer i öppen vård har enligt utskottets mening i många fall en omfattande erfarenhet av behandling och utredning av fertilitetsproblematik. Sådan leder ofta till mångåriga, kontinuerliga kontakter mellan patient och läkare, där det

personliga förhållandet är mycket betydelsefullt. En privatpraktiserande gynekolog kan därför ofta ha lättare att bedöma lämpligheten av insemination än den läkare vid allmänt sjukhus som enligt propositionens förslag skall få patienten på behandling.

Det sagda leder enligt utskottets uppfattning till att också läkare med specialistkompetens i gynekologi och obstetrik som är verksamma i privat vård eller i offentlig öppen vård bör medges rätt att bedriva verksamhet med givarinsemination. Med tanke på att de allmänna krav som måste ställas på verksamheten skall vara uppfyllda, bör verksamheten, som framhålls i motion 15, få bedrivas av läkaren först sedan socialstyrelsen lämnat honom eller henne sitt tillstånd.

Med hänvisning till det anförda tillstyrker utskottet bifall till yrkande 1 i motion 15. Yrkandet i motion 17 får härmed anses i huvudsak tillgodosett.

dels att utskottet under moment 8 bort hemställa

8. beträffande *insemination vid allmänna sjukhus*

att riksdagen med bifall till motion 1984/85:15 yrkande 1 och med anledning av motion 1984/85:17 yrkande 1 och propositionen i denna del godkänner vad utskottet anför.

10. Socialnämnds medverkan vid psyko-social utredning (mom. 10)

Per Israelsson (vpk) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 19 som börjar med "Socialutskottet hänvisar" och slutar med "denna del." bort ha följande lydelse:

Utskottet vill peka på att förslaget i propositionen om att den psyko-sociala utredningen skall skötas vid sjukhuset innebär att läkare – och de psykologer och psykiatrer vid sjukhuset som ev. kommer att anlitas i samband med utredningen – kommer att tillföras delvis nya och för dem främmande arbetsuppgifter. En enligt utskottets mening bättre lösning är att den erforderliga utredningsverksamheten läggs på socialnämnderna som – åtminstone på de större orterna – genom ärenden om adoption har skaffat sig kunskaper och erfarenheter beträffande denna typ av verksamhet. Eftersom adoption och insemination kan vara alternativa lösningar på ofrivillig barnlöshet kan socialnämnden också hjälpa det barnlösa paret med att skaffa sig en helhetsbedömning av vilket alternativ som passar dem bäst för att komma till rätta med barnlöshetsproblemet.

Övervägande skäl talar således för att den psyko-sociala utredningen bör åvila socialnämnden. Utskottet tillstyrker därför bifall till motion 22 yrkande 1 i denna del.

dels att utskottet under moment 10 bort hemställa

10. beträffande *socialnämnds medverkan vid psyko-social utredning* att riksdagen med bifall till motion 1984/85:22 yrkande 1 i denna

del och med avslag på propositionen i motsvarande del godkänner vad utskottet anfört.

11. Val av spermagivare m. m. (mom. 11)

Per Israelsson (vpk) anser

dels att den del av utskottets yttrande som börjar på s. 19 med "Frågan om" och slutar på s. 20 med "dessa delar." bort ha följande lydelse:

Med tanke på riskerna för att ett barn, som har kommit till genom givarinsemination, vid vuxen ålder får barn med någon som också har avlats av givaren, bör enligt utskottets mening i lagen sättas en gräns för antalet barn som en och samme givare får ge upphov till. Som motionärerna föreslagit är fyra barn per givare en lämplig gräns. Vidare bör föreskrivas att spermagivaren skall få veta hur många barn han har gett upphov till; detta för att han skall kunna bedöma dels om han vill fortsätta som spermagivare eller ej, dels hur många barn han i en framtid kan tänkas få kontakt med.

Med det anförda tillstyrker utskottet bifall till motion 22 i dessa delar.

dels att utskottet under moment 11 bort hemställa

11. beträffande *val av spermagivare m. m.*

att riksdagen med bifall till motion 1984/85: 22 yrkande 1 i denna del och med anledning av propositionen i motsvarande del godkänner vad utskottet anfört.

12. Lagtexten i 3 § inseminationslagen (mom. 14)

Per-Olof Strindberg, Margit Gennser och Sten Andersson i Malmö (alla m) samt Kersti Johansson (c) anser – under förutsättning av bifall till reservation nr 9 – att utskottet under moment 14 bort hemställa

14. beträffande *lagtexten i 3 § inseminationslagen*

att riksdagen antar 3 § förslaget till lag om insemination med den ändringen att paragrafen erhåller i bilaga 4 som *reservanternas förslag* betecknade lydelse.

13. Lagtexten i 3 § inseminationslagen (mom. 14)

Per Israelsson (vpk) anser – under förutsättning av bifall till reservationerna nr 10 och 11 – att utskottet under moment 14 bort hemställa

14. beträffande *lagtexten i 3 § inseminationslagen*

att riksdagen antar 3 § förslaget till lag om insemination med den ändringen att paragrafen erhåller i bilaga 4 som *reservanternas förslag* betecknade lydelse.

14. Anonymitet för spermagivare (mom. 15)

Per-Olof Strindberg, Margit Gennser och Sten Andersson i Malmö (alla m) samt Kersti Johansson (c) anser

dels att den del av utskottets yttrande som börjar på s. 22 med "Utskottet vill" och slutar på s. 23 med "och utvärderas." bort ha följande lydelse:

När det gäller frågan om spermagivarens anonymitet vill utskottet först framhålla att man måste utgå ifrån att det barnlösa par som väljer givarinsemination som en lösning på sitt barnlöshetsproblem noga har tänkt över sin situation och vägt olika alternativ mot varandra. Barnet som föds är således planerat, efterlängtat och välkommet. Till detta skall läggas att föräldrarnas förhållanden är mera stabila än hos genomsnittet sammanlevande; skilsmässor är sällsynt förekommande. Barnet har mot denna bakgrund de bästa förutsättningar att växa upp under goda förhållanden.

Enligt utskottets mening måste man vid sina överväganden i frågan om anonymitetsskyddet närmare granska vad den föreslagna bestämmelsen i 4 § kommer att få för effekter.

I propositionen betonas sålunda att föräldrarna skall tala om för barnet hur det har kommit till. Utskottet vill peka på att enligt en enkät som genomförts vid fertilitetslaboratoriet i Malmö uppgav 95% av föräldrarna att de inte tänkte berätta något för barnen om inseminationen. De allmänna uttalanden som görs i propositionen om önskvärdheten av att föräldrarna informerar barnen är med hänsyn härtill av allt att döma verkningslösa. Föräldrarna vill uppenbarligen att barnen i alla avseenden skall betraktas som deras egna. Detta framstår för dem som en grundläggande förutsättning för inseminationen och det är kanske just av denna anledning som de väljer insemination. Därmed blir också bestämmelserna om att barnet skall ha tillgång till uppgifterna om spermagivaren av ringa värde. Förutsättningen för ett utnyttjande av denna möjlighet är ju att barnet vet om att den biologiske fadern är en annan än den rättslige och sociale. Det är föga troligt att föräldrarnas attityd kommer att förändras till en större öppenhet av det skälet att en ny lag gör det möjligt för barnet att eftersöka den biologiske fadern. Detta kan tvärtom medverka till att föräldrarna blir ännu mera bestämda i sin uppfattning att inte tala om för barnet att det tillkommit genom insemination. Ett röjande av detta skulle ju kunna leda till ur föräldrarnas synpunkt helt onödiga och oönskade komplikationer. Av psykologiska och sociala skäl och av omsorg om barnet kommer således föräldrarna säkerligen liksom hittills att eftersträva en långtgående sekretess. Detta måste man således acceptera som en utgångspunkt vid bedömningen av den föreslagna lagens effekt.

Utskottet vill vidare peka på att lagförslaget i propositionen innebär en uttrycklig legitimation av verksamheten med givarinsemination. Samtidigt kommer förutsättningarna för verksamheten att ändras radikalt om försla-

get att slopa anonymitetsskyddet för givaren genomförs. Enligt utskottets mening kommer det fortsättningsvis att bli mycket svårt, kanske helt omöjligt, att få spermagivare till sjukhus och gynekologer, när givarna vet, att deras identitet kan komma att röjas. Sekretessen har varit en förutsättning för deras medverkan. Redan bristen på spermagivare kan således medföra att sjukhusen tvingas upphöra med verksamheten. En annan omständighet som måste beaktas är att många presumtiva föräldrar i fortsättningen inte vill anlita sjukhusen därför att deras önskan är, som ovan redovisats, att givaren inte skall kunna spåras. Risker för illegal verksamhet utanför de etablerade och lojala klinikernas ram är uppenbar. Det finns inte heller något som hindrar att kvinnor söker sig utomlands för att få insemination genomförd. Ett sådant förfarande kommer normalt sett att vara förbehållet par som har de ekonomiska resurserna härför. De nu nämnda konsekvenserna av den föreslagna lagstiftningen får enligt utskottets mening anses fullt realistiska och inger betydande oro.

Även om det skulle vara så att verksamheten i enstaka fall kan komma att fungera så som lagförslaget utgår ifrån, kan starkt ifrågasättas om detta är till gagn för någon part.

Man måste, anser utskottet, fråga sig hur föräldrasituationen påverkas om båda föräldrarna vet, att en för dem helt okänd person, spermagivaren, kan komma in i deras liv. Vilken effekt kommer detta t. ex. att ha för den rättslige faderns helhjärtade engagemang för barnet? Risker för negativ påverkan på föräldrarollen är enligt utskottets mening uppenbar, vilket inte är till båtnad för barnet.

Enligt utskottets mening kan det vidare starkt ifrågasättas om det verkligen är bra för barnet att, kanske någon gång i tonåren, få veta att den som barnet under barndoms- och ungdomsåren reservationslöst uppfattat som sin far inte är barnets biologiske far. Risker är, anser utskottet, mycket stor för att sådan kunskap leder till allvarliga konflikter och psykiska störningar i familjen.

Också spermagivarens situation måste beaktas i sammanhanget. Förslaget innebär att givaren tiotals år efter spermadonationen och när han kanske för länge sedan själv bildat familj och har egna barn, kan sökas upp av för honom helt okända ungdomar, som han inte har några känslomässiga relationer till. Frågan är då hur givaren och hans familj kommer att uppleva detta. I värsta fall kan avslöjandet av spermagivaren leda till att annars harmoniskt fungerande familjer slits sönder – såväl barnens som spermagivarnas.

Utskottet vill också fästa uppmärksamheten på den risk för informationsläckor till obehöriga som uppkommer med den journalföring och den arkivering av journalerna som lagförslaget förutsätter. Även om antalet personer som formellt skall få tillgång till journalerna är begränsat så blir det ändå ett betydande antal människor som får insyn. Redan den omständigheten att journalerna skall arkiveras och förvaras så länge och därmed

kunna hanteras av många olika personer gör att risken för spridning av uppgifterna i journalerna till andra än som avsetts är mycket stor.

Det ovan anförda visar enligt utskottets mening att den föreslagna bestämmelsen kommer att leda till en utveckling som ingen anser önskvärd. Inte heller är bestämmelsen till gagn för de människor som närmast berörs. Ett genomförande av bestämmelsen skulle tvärtom kunna leda till oro, splittring och risk för psyko-sociala störningar i familjerna. I stället för att medverka till detta, bör det enligt utskottet vara samhällets uppgift att stödja den relation som byggs upp mellan barnet och dess sociala föräldrar. Detta måste, anser utskottet, bäst gagna barnets intressen.

Utskottet tillstyrker således bifall till de nu aktuella motionerna och avstyrker bifall till propositionens förslag att häva anonymitetsskyddet.

dels att utskottet under moment 15 bort hemställa

15. beträffande *anonymitet för spermagivare*

att riksdagen med bifall till motionerna 1984/85: 16, 1984/85: 18, 1984/85: 19 yrkande 4 i denna del, 1984/85: 20 och 1984/85: 23 avslår 4 § förslaget till lag om insemination.

15. Uppgifter i faderskapsmål (mom. 16)

Kersti Johansson (c) anser – under förutsättning av bifall till reservation nr 14 –

dels att den del av utskottets yttrande på s. 24 som börjar med "Med tanke" och slutar med "denna del." bort ha följande lydelse:

Utskottet har tidigare funnit att bestämmelsen i 3 § om reglering av förutsättningarna för insemination och regeln i 4 § om barnets rätt att få veta sitt ursprung bör utgå ur lagstifningen. Den föreslagna bestämmelsen i 5 § om att sekretessen i vissa fall kan brytas om uppgifterna behövs i ett faderskapsmål fyller då knappast någon funktion och bör således också utgå ur inseminationslagen. Härmed tillstyrker utskottet bifall till motion 19, yrkande 4 i denna del.

dels att utskottet under moment 16 bort hemställa

16. beträffande *uppgifter i faderskapsmål*

att riksdagen med bifall till motion 1984/85: 19 yrkande 4 i denna del avslår 5 § förslaget till lag om insemination.

16. Import av fryst sperma (mom. 17)

Allan Ekström (m) och Per Israelsson (vpk) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 25 som börjar med "Lagutskottet delar" och slutar med "socialutskottets förslag." bort ha följande lydelse:

Lagutskottet vill för sin del framhålla att en av grundtankarna bakom förslaget att reglera givarinseminationsverksamheten är att barnet skall ges möjlighet att få reda på sitt biologiska ursprung. Om man tillåter import av fryst sperma från utlandet – även om det sker i kontrollerade former – innebär det att man medvetet berövar barnet denna möjlighet. En sådan ordning står enligt utskottets mening i strid mot lagstiftningens intentioner. Som framhålls i motion 21 torde man inte heller kunna kontrollera givarens medicinska status. Införsel av fryst sperma för givarinsemination bör därför inte tillåtas.

Utskottet har övervägt om import bör tillåtas för makeinsemination, dvs. för sådana fall där ena maken är bosatt i Sverige och den andre befinner sig utomlands. Enligt utskottets uppfattning måste dessa fall bli så sällan förekommande och är knappast så behjärtansvärda att de motiverar att man öppnar en möjlighet till import.

Utskottet anser sammantaget således att import av fryst sperma från utlandet över huvud taget inte bör få förekomma. Med detta tillstyrker utskottet bifall till de aktuella yrkandena i motionerna 21 och 22.

dels att utskottet under moment 17 bort hemställa

17. *beträffande import av fryst sperma*

att riksdagen med bifall till motion 1984/85: 21 yrkande 2 och motion 1984/85: 22 yrkande 1 i denna del antar 6 § förslaget till lag om insemination med den ändringen att paragrafen erhåller i bilaga 4 som *reservanternas förslag* betecknade lydelse.

17. Övergångsbestämmelserna (mom. 19)

Per-Olof Strindberg, Margit Gennser och Sten Andersson i Malmö (alla m) samt Kersti Johansson (c) anser – under förutsättning av bifall till reservation nr 14 –

dels att den del av utskottets yttrande på s. 26 som börjar med "Utskottet har" och slutar med "snarast förstöras." bort ha följande lydelse:

Utskottet har ovan avstyrkt förslaget till 4 § rörande barnets rätt att få veta sitt ursprung. Som en följd härav bör också den del av övergångsbestämmelserna som tar sikte på 4 § utgå ur lagförslaget i enlighet med yrkandet i denna del i motion 19.

dels att utskottet under moment 19 bort hemställa

19. *beträffande övergångsbestämmelserna*

att riksdagen med bifall till motion 1984/85: 19 yrkande 4 i denna del antar övergångsbestämmelserna till förslaget till lag om insemination med den ändringen att bestämmelserna erhåller i bilaga 4 som *reservanternas förslag* betecknade lydelse.

18. Avslag på förslaget om ändring i sekretesslagen (mom. 21)

Per-Olof Strindberg, Margit Gennser och Sten Andersson i Malmö (alla m) anser – under förutsättning av bifall till reservationerna nr 3 och 4 –

dels att den del av utskottets yttrande på s. 27 som börjar med "Utskottet vill" och slutar med "motion 19." bort ha följande lydelse:

Utskottet har ovan funnit att någon lagstiftning som reglerar inseminationsverksamheten som sådan inte bör införas. Som en konsekvens av detta ställningstagande bör inte heller några ändringar göras i sekretesslagen. Utskottet tillstyrker således bifall till yrkande 3 i motion 26. Härmed får yrkande 3 i motion 19 anses i huvudsak tillgodosett.

dels att utskottet under moment 21 bort hemställa

21. *beträffande avslag på förslaget om ändring i sekretesslagen*
att riksdagen med bifall till motion 1984/85: 26 yrkande 3 och med avslag på propositionen i denna del godkänner vad utskottet anfört.

19. (mom. 22 och 23)

Per-Olof Strindberg, Margit Gennser och Sten Andersson i Malmö (alla m) anser – under förutsättning av bifall till reservation nr 18 – att utskottet under momenten 22 och 23 bort hemställa

att riksdagen avslår det i propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i sekretesslagen (1980:100) och motion 1984/85: 19 yrkande 3 i den mån yrkandet inte tillgodoses genom vad utskottet hemställer i detta moment.

20. Utlämnande av uppgifter om insemination (mom. 22)

Per-Olof Strindberg, Margit Gennser och Sten Andersson i Malmö (alla m) samt Kersti Johansson (c) anser – under förutsättning av bifall till reservation nr 14 –

dels att den del av utskottets yttrande på s. 27 som börjar med "Vid sina" och slutar med "motion 19." bort ha följande lydelse:

Som framgår av utskottets tidigare överväganden har utskottet funnit att bestämmelsen i 4 § inseminationslagen om barnets rätt att få veta sitt ursprung bör utgå ur lagstiftningen. Den föreslagna regeln i sekretesslagen om att sekretessen i vissa fall kan brytas tar sikte på 4 § och bör i konsekvens med ställningstagandet till denna paragraf utgå ur förslaget till ändring i sekretesslagen. Detta innebär att utskottet tillstyrker bifall till yrkande 3 i motion 19. Härmed tillgodoses yrkande 3 i denna del i motion 26.

dels att utskottet under moment 22 bort hemställa

22. *beträffande utlämnande av uppgifter om insemination*
att riksdagen med bifall till motion 1984/85: 19 yrkande 3 och med avslag på propositionen i denna del godkänner vad utskottet anfört.

21. Förslaget till lag om ändring i sekretesslagen (mom. 23)

Per-Olof Strindberg, Margit Gennser och Sten Andersson i Malmö (alla m) samt Kersti Johansson (c) anser – under förutsättning av bifall till reservation nr 20 – att utskottet under moment 23 bort hemställa

23. *beträffande förslaget till lag om ändring i sekretesslagen*
att riksdagen antar det i propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i sekretesslagen (1980: 100) med den ändringen att 7 kap. 1 § erhåller i bilaga 4 som *reservanternas förslag* betecknade lydelse.

22. Familje- och arvsrättsliga frågor (mom. 25)

Per-Olof Strindberg, Margit Gennser och Sten Andersson i Malmö (alla m) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 29 som börjar med "Utskottet erinrar" och slutar med "motion 26." bort ha följande lydelse:

Utskottet har beaktat att den vetenskapliga utvecklingen på fertilitetsområdet kommer att erbjuda nya metoder för att häva infertilitet. En del av dessa kommer att kunna användas så att de skapar allvarliga etiska problem. Enskilda människor reagerar dock normalt mot oetiskt beteende. Lagar som icke överensstämmer med människors rättsmedvetande leder till en icke önskvärd utveckling.

Nya tekniker för att häva infertilitet kan skapa förhållanden som kan kräva ytterligare förändringar i den familje- och arvsrättsliga lagstiftningen. Riksdagen bör därför uppdra åt regeringen att se över denna lagstiftning och inför riksdagen framlägga erforderliga förslag. Utskottet tillstyrker därför yrkande 4 i motion 26.

dels att utskottet under moment 25 bort hemställa

25. *beträffande familje- och arvsrättsliga frågor*
att riksdagen med bifall till motion 1984/85: 26 yrkande 4 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört om utredning av frågor av familje- och arvsrättslig natur.

23. Uppföljning av inseminationsverksamheten (mom. 26)

Per Israelsson (vpk) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 29 som börjar med "Lagutskottet, som" och slutar med "motion 22." bort ha följande lydelse:

Lagutskottet vill för egen del understryka angelägenheten av att den nya lagstiftningen följs upp och att erfarenheterna av lagstiftningen utvärderas. Lagutskottet kan dock inte dela socialutskottets uppfattning att den nödvändiga uppföljningen och utvärderingen lämpligen bör kunna anförtros det nämnda medicinskt-etiska organet. I stället bör en parlamentariskt sammansatt kommitté tillsättas för att följa verksamheten med insemination i dess olika aspekter. Kommitténs arbete bör ha en sådan inriktning att riksdagen får möjlighet att inom fem år på nytt ta ställning till frågan om givarinsemination. Riksdagen bör således med bifall till yrkande 2 i motion 22 som sin mening ge regeringen till känna vad utskottet anfört om tillsättande av en parlamentarisk kommitté. Vidare bör riksdagen i enlighet med yrkande 3 i samma motion ge regeringen till känna att frågan om insemination på nytt bör bli föremål för riksdagens prövning inom fem år och att därvid ett betänkande från den parlamentariska kommittén bör föreligga.

dels att utskottet under moment 26 bort hemställa

26. beträffande *uppföljning av inseminationsverksamheten* att riksdagen med bifall till motion 1984/85: 22 yrkandena 2 och 3 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört om tillsättandet av en parlamentarisk kommitté m. m.

Lagförslagen i proposition 1984/85:2**1 Förslag till****Lag om ändring i föräldrabalken**

Härigenom föreskrivs att i 1 kap. föräldrabalken¹ skall införas en ny paragraf, 6 §, av nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 kap.
6 §

Har insemination utförts på modern med samtycke av hennes make eller annan man som bodde tillsammans med henne under äktenskapsliknande förhållanden och är det med hänsyn till samtliga omständigheter sannolikt att barnet har avlats genom inseminationen, skall vid tillämpning av 2–5 §§ den som har lämnat samtycket anses som barnets fader.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1985. Lagen skall dock inte gälla i fråga om inseminationer som har utförts före ikraftträdandet.

Har insemination utförts före lagens ikraftträdande på en kvinna med samtycke av hennes make eller annan man som bodde tillsammans med henne under äktenskapsliknande förhållanden och är det med hänsyn till samtliga omständigheter sannolikt att barnet har avlats genom inseminationen, får efter utgången av år 1985 talan inte väckas om förklaring enligt 1 kap. 2 § första stycket om att mannen inte är far till barnet eller enligt 1 kap. 4 § tredje stycket om att ett erkännande av faderskapet som mannen har lämnat saknar verkan mot honom.

¹ Balken omtryckt 1983: 485.

2 Förslag till

Lag om insemination

Härigenom föreskrivs följande.

1 § Med insemination förstås i denna lag införande av sperma i en kvinna på konstlad väg.

2 § Insemination får utföras endast om kvinnan är gift eller bor tillsammans med en man under äktenskapsliknande förhållanden. För inseminationen krävs skriftligt samtycke av maken eller den man som kvinnan bor tillsammans med.

3 § Insemination med sperma från annan man än den som kvinnan är gift eller bor tillsammans med får utföras endast vid allmänna sjukhus under överinseende av läkare med specialistkompetens i gynekologi och obstetrik.

Läkaren skall pröva om det med hänsyn till makarnas eller de samboendes medicinska, psykologiska och sociala förhållanden är lämpligt att inseminationen äger rum. Inseminationen får utföras endast om det kan antas att det blivande barnet kommer att växa upp under goda förhållanden. Vägras insemination, får makarna eller de samboende begära att socialstyrelsen prövar frågan. Socialstyrelsens beslut får inte överklagas.

Läkaren väljer lämplig spermagivare. Uppgifter om denne skall antecknas i en särskild journal, som skall bevaras i minst 70 år.

4 § Ett barn som har avlats genom insemination som avses i 3 § har rätt att, om det har uppnått tillräcklig mognad, självt få del av de uppgifter om spermagivaren som har antecknats i sjukhusets särskilda journal. Socialnämnden är skyldig att på begäran biträda barnet med att skaffa fram dessa uppgifter.

5 § Om det i ett mål om faderskap till barn är nödvändigt att få del av de uppgifter som finns om en insemination, är den som är ansvarig för inseminationen eller annan som har tillgång till uppgifterna skyldig att på begäran av domstolen lämna ut dessa uppgifter.

6 § Fryst sperma får inte utan socialstyrelsens tillstånd föras in hit i landet annat än av allmänna sjukhus.

7 § Den som vanemässigt eller för att bereda sig vinning utför insemination i strid mot denna lag eller under angivna förhållanden tillhandahåller sperma för sådan insemination döms till böter eller fängelse i högst sex månader.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1985.

Bestämmelsen i 4 § gäller inte i fall då spermagivaren har lämnat sperma före ikraftträdandet.

3 Förslag till

Lag om ändring i sekretesslagen (1980:100)

Härigenom föreskrivs att 7 kap. 1 § sekretesslagen (1980:100) skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Sekretess gäller, om inte annat följer av 2 §, inom hälso- och sjukvården för uppgift om enskilds hälsotillstånd eller andra personliga förhållanden, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon honom närstående lider men. Detsamma gäller i annan medicinsk verksamhet, såsom rättsmedicinsk och rättspsykiatrisk undersökning, fastställande av könstillhörighet, abort, sterilisering, kastrering och åtgärder mot smittsamma sjukdomar, samt i verksamhet som avser omsorger om vissa psykiskt utvecklingsstörda.

Sekretess enligt första stycket gäller också i sådan verksamhet hos myndighet som innefattar omprövning av beslut i eller särskild tillsyn över allmän eller enskild hälso- och sjukvård.

I fråga om uppgift i allmän handling gäller sekretessen i högst sjuttio år.

Utan hinder av första stycket får uppgifter om insemination i vissa fall lämnas till enskild enligt vad som föreskrivs i lagen (1984:000) om insemination.

Föreslagen lydelse

7 kap.

1 §

Sekretess gäller, om inte annat följer av 2 §, inom hälso- och sjukvården för uppgift om enskilds hälsotillstånd eller andra personliga förhållanden, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon honom närstående lider men. Detsamma gäller i annan medicinsk verksamhet, såsom rättsmedicinsk och rättspsykiatrisk undersökning, *insemination*, fastställande av könstillhörighet, abort, sterilisering, kastrering och åtgärder mot smittsamma sjukdomar, samt i verksamhet som avser omsorger om vissa psykiskt utvecklingsstörda.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1985.

Socialutskottets yttrande

1984/85:2 y

om artificiella inseminationer

Till lagutskottet

Lagutskottet har beslutat inhämta yttrande från socialutskottet över proposition 1984/85:2 om artificiella inseminationer jämte med anledning av propositionen väckta motioner, såvitt propositionen och motionerna berör socialutskottets beredningsområde. Med anledning av propositionen har följande motioner väckts, nämligen motionerna 1984/85:15 av Anita Bråkenhielm (m) och Gunnar Biörck i Värmdö (m), 1984/85:16 av Lennart Pettersson m. fl. (s), 1984/85:17 av Ingemar Eliasson m. fl. (fp), 1984/85:18 av Helge Hagberg m. fl. (s), 1984/85:19 av Bertil Fiskesjö m. fl. (c), 1984/85:20 av Ulla-Britt Åbark (s) och Hans Göran Franck (s), 1984/85:21 av Björn Körlof m. fl. (m), 1984/85:22 av Lars Werner m. fl. (vpk), 1984/85:23 av Christer Eirefelt (fp) och Hans Petersson i Röstånga (fp), 1984/85:24 av Allan Åkerlind (m) och Tore Nilsson (m), 1984/85:25 av Anna Wohlin-Andersson (c) och Ivar Fränzén (c) samt 1984/85:26 av Margit Gennser m. fl. (m).

Utskottet

Propositionen innehåller förslag till lagstiftning beträffande artificiell insemination, dvs. införande av sperma i en kvinna på konstlad väg. Till grund för propositionen ligger inseminationsutredningens betänkande (SOU 1983:42) Barn genom insemination. Lagförslagen består av dels en helt ny lag om insemination, vilken skall reglera inseminationsverksamheten som sådan, dels vissa ändringar i föräldrabalken och sekretesslagen (1980:100).

Insemination av kvinnor har förekommit i Sverige i blygsam omfattning sedan flera decennier men har under senare år ökat i omfattning. I flertalet fall sker insemination med sperma från en anonym man, s. k. *givarinsemination*, men i mindre utsträckning sker också insemination med sperma från kvinnans make eller samboende man, s. k. *makeinsemination*. Under senare tid har det i Sverige årligen fötts ca 230 barn efter givarinsemination och ca 40 barn efter makeinsemination. Någon särskild lagstiftning för inseminationsverksamheten finns inte f. n., utan verksamheten har betraktats som vilken medicinsk behandling som helst och således bedrivits från så gott som uteslutande medicinska utgångspunkter.

När det gäller frågan om *lagreglering av inseminationsverksamheten* framhåller departementschefen att han finner det uppenbart att insemination fyller en funktion för de makar eller andra samboende par som inte kan få barn på naturlig väg. Enligt hans mening är det inte godtagbart att denna

verksamhet kan bedrivas utan särskild tillsyn från samhällets sida och utan att lagstiftaren har tagit ställning till de delvis mycket känsliga frågor som verksamheten ger upphov till. Man bör därför inte dröja med lagstiftning på området.

I *motion 1984/85:26 (m)* hemställs bl. a. att förslaget till lag om insemination avslås i dess helhet. Enligt motionärerna borde grundläggande värderingsskillnader ha fått en vidare belysning, allra helst som en ny lag om insemination kan komma att påverka framtida lagar på det medicinska fältet. Vidare framhålls bl. a. att lagförslaget berör principiellt utomordentligt väsentliga frågor, nämligen om samhället (staten) skall ha rätt att kontrollera förhållanden som berör människors allra mest privata sfär.

I *motion 1984/85:19 (c)* föreslås att regler angående givarinsemination utgår ur lagförslaget. Motionärernas förslag innebär att det för givarinsemination inte skall gälla andra regler än för makeinsemination. Det främsta skälet till motionärernas ståndpunkt är att regeringens lagförslag innebär att spermagivarens anonymitetsskydd begränsas (se vidare nedan).

Utskottet vill inledningsvis erinra om att insemination bara är en av flera tänkbara metoder att behandla barnlöshet. Den snabba utvecklingen av olika medicinska tekniker på detta område har på senare tid rest nya etiska problem och inger viss oro inför framtiden. Socialutskottet har nyligen utförligt behandlat dessa frågor i betänkande SoU 1984/85:4, vartill hänvisas. Rent allmänt kan emellertid sägas att lagstiftaren alltför sent uppmärksammat den utveckling som skett. Det är angeläget att man i framtiden har en bättre beredskap för att i tid hindra icke önskvärda utvecklingstendenser.

När det gäller insemination kan konstateras att sådan har utförts under lång tid och på senare år också i avsevärd omfattning. Enligt utskottets mening är det därför hög tid att en lagstiftning som tillvaratar barnens intressen kommer till stånd på detta område. Särskilt verksamheten med givarinsemination rymmer så mycket av etiska och psykosociala aspekter att det bör ankomma på statsmakterna att ta ställning till om och under vilka förutsättningar den skall få bedrivas.

Motion 1984/85:26 (m), som i här aktuell del innebär att inseminationsverksamheten även i fortsättningen skall lämnas oreglerad, avstyrks. När det gäller motion 1984/85:19 (c) vill utskottet i det här sammanhanget endast framhålla att det enligt utskottets mening framför allt är verksamheten med givarinsemination som kräver en närmare reglering. Frågan om spermagivarens anonymitetsskydd återkommer utskottet till längre fram i yttrandet.

En allmän förutsättning för att insemination skall få utföras är enligt propositionen att kvinnan är *gift eller bor tillsammans* med en man under äktenskapsliknande förhållanden. Departementschefen framhåller att verksamheten med givarinsemination, i varje fall f. n., bör begränsas till de fall som har medfört att metoden har börjat användas, nämligen då det av olika skäl brister i de naturliga förutsättningarna att nå ett havandeskap.

I motion 1984/85:22 (vpk) begärs att lagen skall ha sådan lydelse att även kvinnor som inte är gifta eller samboende med någon man skall ha rätt till insemination, dvs. givarinsemination. Motionärerna framhåller att man inte skall göra skillnad mellan olika grupper av kvinnor med hänsyn till den samlevnadsform de har valt, utan lagstiftningen bör vara neutral i förhållande till hushålls- och samlevnadsförhållanden.

I likhet med inseminationsutredningen och departementschefen anser utskottet att det inte kan anses som en allmän mänsklig rättighet att under alla förhållanden få tillgång till givarinsemination. Samhället bör inte medverka till en så känslig verksamhet som givarinsemination om inte barnet kan antas få en positiv utveckling. Det råder knappast några delade meningar om att det är önskvärt att ett barn har inte bara en mor utan även en far. Redan den omständigheten att inseminationsbarnets sociale far inte är den biologiske fadern kan ge upphov till problem. Att helt beröva barnet en fadersgestalt anser utskottet inte godtagbart. Barnets bästa måste här gå före likställigheten mellan olika kvinnogrupper. Med hänvisning härtill avstyrker utskottet motion 1984/85:22 (vpk) i här aktuell del.

Frågan om *förbud mot givarinsemination* tas upp i två motioner. Det gäller motionerna 1984/85:21 (m) (förstahandsyrkandet) och 1984/85:25 (c), som båda innehåller krav på att givarinsemination skall förbjudas. Den först nämnda motionen innehåller dessutom ett krav på att förbudet skall vara straffsanktionerat. Motionärerna yrkar avslag på propositionen och begär att ett nytt förslag skall föreläggas riksdagen i enlighet härmed. I motion 1984/85:21 (m) framhålls att det saknas forskning om situationen för de barn som avlats genom givarinsemination och för de familjer som de växer upp i och att man därför bör vara försiktig med lagstiftning på området. Motionärerna ställer sig mycket tveksamma till om det alls är möjligt för vare sig föräldrar eller givare att till fullo föreställa sig vilka svärbemästrade problem som i sinom tid kan aktualiseras på grund av att ett barn har kommit till efter givarinsemination. Risker är påtagliga att barnet kan fara illa av att få veta att det har kommit till genom givarinsemination och att den biologiske fadern är en främling. Möjligheten för barnet att få reda på vem som är den biologiske fadern utgör enligt motionärerna inte någon garanti mot att barnet skall undgå bestående skadeverkningar av psykisk och psykosocial karaktär. Sammanfattningsvis menar motionärerna att givarinsemination kan ge upphov till så allvarliga etiska, psykologiska och sociala problem för berörda personer att verksamheten bör förbjudas. Också i motion 1984/85:25 (c) påtalas att givarinsemination kan skapa till synes olösliga problem för såväl barnet som den biologiske fadern, varför verksamheten inte bör tillåtas.

Av propositionen framgår att några remissinstanser har förordat ett förbud mot givarinsemination, eftersom verksamheten innefattar svåra etiska avvägningar. Departementschefen menar emellertid att verksamheten har nått en sådan omfattning att det inte skulle te sig rimligt att nu förbjuda den.

även om man – som några remissinstanser framhållit – skulle hysa tveksamhet från etiska synpunkter inför denna befruktningsmetod. Departementschefen framhåller vidare att det är angeläget att verksamheten bedrivs i kontrollerade former och att det blivande barnets bästa tillgodoses så långt det är möjligt.

Utskottet instämmer i vad departementschefen har anfört i denna fråga men vill därutöver tillägga följande. Minst 10 % av alla parförhållanden är ofrivilligt barnlösa. Givarinsemination är den inseminationsform som kvantitativt sett har den största betydelsen för att lösa deras problem. Ett förbud mot den verksamheten skulle sannolikt leda till en ökad risk för att sådan insemination sker i okontrollerade former, vilket vore olyckligt.

En viktig förutsättning för att givarinsemination skall få bedrivas är också att barnets intressen kan tillgodoses på ett godtagbart sätt. Utskottet vill härvid crinra om inseminationsutredningens bedömning att utgångsläget för ett inseminationsbarn i allmänhet får anses vara ganska gott. Barnet är ju i högsta grad önskat och planerat och det barnlösa paret lever i regel i ett stabilt förhållande. Med dessa uttalanden avstyrker utskottet motion 1984/85:21 (m) i här aktuell del och motion 1984/85:25 (c).

Den fråga som har tilldragit sig störst uppmärksamhet inte bara under utredningsarbetet och remissbehandlingen utan också i den allmänna debatten gäller *barnets rätt att få veta sitt ursprung*, en fråga som alltså sammanfaller med frågan om spermagivarens anonymitetsskydd. I propositionen föreslås att ett barn som kommit till genom givarinsemination skall ha rätt att, när det har uppnått tillräcklig mognad, få veta vem som är dess biologiske far (4 § lagförslaget). Barnet (och endast barnet självt) har då rätt att få del av de uppgifter om spermagivaren, bl.a. namnet, som har antecknats i den särskilda journal som skall föras vid det sjukhus där inseminationen har ägt rum. Frågan om i vad mån barnet över huvud taget skall upplysas om att det har kommit till genom givarinsemination regleras inte i lagförslaget utan överlämnas till föräldrarna. Departementschefen anser emellertid att föräldrarna bör upplysa barnet om detta vid lämplig tidpunkt (prop. s. 15 och 27).

När det gäller frågan om barnets rätt att få veta vem givaren är bryter sig åsikterna avsevärt, inte minst bland remissinstanserna. Inte heller inseminationsutredningen är helt enig på den punkten. Departementschefen säger sig ha förståelse för att denna fråga kan vara föremål för olika uppfattningar. Men om man liksom han utgår från att barnet som regel skall få reda på att det har kommit till genom insemination, talar enligt hans mening övervägande skäl för att barnet inte rimligen bör utestängas från tillgängliga uppgifter om vem som är den biologiske fadern. Till skillnad från en del remissinstanser tror inte departementschefen att man på allvar behöver befara att den föreslagna ordningen skall skada relationerna i barnets familj och inte heller att den kommer att skapa oöverkomliga problem för inseminationsverksam-

heten på grund av brist på lämpliga givare.

I *motionerna 1984/85:16 (s), 1984/85:18 (s), 1984/85:20 (s) och 1984/85:23 (fp)* yrkas avslag på propositionen såvitt avser förslaget om barnets lagstadgade rätt att få del av uppgifter om givaren (4 § i lagförslaget). Sammantaget pekas det i dessa motioner på bl. a. följande faktorer. Opinionen är mycket splittrad i denna fråga. Det saknas pålitligt belägg för vad som är bäst för barnet i det här sammanhanget. Den föreslagna bestämmelsen kan leda till att det blir svår brist på lämpliga spermagivare. En undersökning vid fertilitetslaboratoriet i Malmö visar att nästan alla föräldrar vill att givaren skall vara anonymitetsskyddad. Om bestämmelsen antas kan många kvinnor låta sig insemineras illegalt, kanske utomlands.

Som nämnts tidigare i yttrandet anser motionärerna i *motion 1984/85:19 (c)* att det mest avgörande skälet till att lagförslaget i propositionen inte kan godtas är att förslaget innebär att spermagivarens identitet skall kunna röjas. Motionärerna tror inte att verksamheten med givarinsemination kommer att fungera på det sätt som lagförslaget förutsätter, bl. a. eftersom föräldrarna i regel inte kommer att upplysa barnet om hur det har kommit till. Även om verksamheten i enstaka fall kan komma att fungera på det sätt lagförslaget utgår från, ifrågasätter motionärerna om detta är till gagn för vare sig föräldrar, barn eller spermagivare. Enligt motionärerna kan avslöjandet av spermagivaren i värsta fall leda till att annars harmoniskt fungerande familjer slits sönder – såväl barnets som spermagivarens.

Frågan om anonymitetsskyddet är den mest kontroversiella och svårbedömda beträffande hela inseminationsverksamheten. Svårigheten består huvudsakligen i att det finns tre parter vars intressen skall beaktas, nämligen inseminationsbarnets, föräldrarnas och spermagivarens samt att dessa parter intressen åtminstone delvis står emot varandra. Denna intressekonflikt måste enligt utskottets bestämda mening lösas med utgångspunkt från att barnets behov och intressen skall sättas främst. Föräldrarna och spermagivaren är ju vuxna människor som själva kan bestämma om de vill ikläda sig det ansvar som följer av deras handlande enligt de regler som gäller. Barnet (eller kanske snarare det blivande barnet) har däremot av naturliga skäl ingen som helst möjlighet att påverka sin framtida ställning. Det måste därför ankomma på lagstiftaren att ta ansvar för den saken.

Från flera håll har den åsikten framförts att föräldrarna i regel inte talar om för sitt barn att det har kommit till genom givarinsemination och att en bestämmelse som ger barnet rätt att få reda på vem som är den biologiske fadern därför blir utan nämnvärd betydelse. Utskottet anser det emellertid troligt att det efter hand blir allt mera vanligt att föräldrarna berättar för barnet hur det kommit till. För detta talar bl. a. det förhållandet att inseminationsverksamheten först på senare tid har blivit mer allmänt känd – inte minst genom detta lagstiftningsärende – vilket kan förväntas leda till en mer naturlig inställning till dessa frågor och öka föräldrarnas beredskap att vara öppna och ärliga mot sina barn. Man måste också räkna med att vissa

barn mer av en tillfällighet kan få vetskap eller i varje fall misstanke om att den rättslige och sociale fadern inte är densamme som den biologiske. Det kan t.ex. komma fram om föräldrarna separerar eller vid gräl dem emellan. Det finns alltså anledning att tro att åtskilliga barn kommer att få veta eller misstänka – t. ex. vid jämförelser av utseenden – att de har kommit till genom givarinsemination. Hur stor del av dessa barn som sedan har intresse av att vilja ta reda på vem som är den biologiske fadern är svårt att säga, men man torde kunna utgå från att det alltid kommer att finnas vissa barn som har detta önskemål.

Ett barn som vid mogen ålder uttalar en bestämd vilja att få klarhet i sitt biologiska ursprung måste antas ha ett seriöst intresse av att få veta detta. Ett sådant önskemål bör respekteras. Enligt utskottets mening måste därför lagstiftaren se till att inte barnet redan på förhand berövas möjligheten att få veta vem som är dess biologiske far. Endast barnet självt torde – vid tillräcklig mognad – kunna avgöra vad som ligger i dess intresse i det här sammanhanget. Det bör också påpekas att svensk lagstiftning i andra sammanhang hävdar principen att barn bör ha rätt att känna till sina biologiska föräldrar. Utskottet anser att den principen bör gälla alla barn oavsett hur de har avlats och därmed också barn som har kommit till efter givarinsemination.

Mot bakgrund av vad som anförts ovan ställer sig socialutskottet bakom regeringens förslag i denna del och avstyrker samtliga här behandlade motioner.

De närmare förutsättningarna för verksamhet med givarinsemination anges i 3 § lagförslaget. Där föreskrivs till att börja med att givarinsemination får utföras endast på allmänna sjukhus och under överinseende av läkare med specialistkompetens i gynekologi och obstetrik. Vidare föreskrivs att insemination får utföras endast om det kan antas att det blivande barnet kommer att växa upp under goda förhållanden. Den ansvarige läkaren skall pröva denna fråga mot bakgrund av det aktuella parets medicinska, psykologiska och sociala förhållanden.

Departementschefen framhåller att verksamheten med givarinsemination inte bara rymmer medicinska frågor utan också problem av etisk och psykosocial natur. Det är därför viktigt att verksamheten anförtros åt läkare med erfarenhet av barnlöshetsutredningar och att garantier skapas för att den bedrivs under etiskt godtagbara former. Det bör också finnas tillgång till psykologisk expertis som kan biträda läkaren i den psykosociala utredningen. Departementschefen anser därför att givarinsemination endast skall få utföras på allmänna sjukhus. De krav som sålunda ställs på verksamheten torde enligt departementschefen leda till att verksamheten kommer att begränsas till de större och resursstarkare inrättningarna.

I *motion 1984/85:15 (m)* yrkas en delvis ändrad lydelse av 3 § i lagförslaget. Motionsförslaget innebär att – efter tillstånd av socialstyrelsen – givarinse-

mination skall få utföras av gynekologer även vid privata sjukhus och i öppen vård, såväl offentlig som privat. Motionärerna framhåller att kompetensen och lämpligheten att syssla med svår fertilitetsproblematik ofta inte har att göra med avancerade tekniska resurser och givetvis aldrig med vem som är arbetsgivare. Vidare yrkas i denna motion att riksdagen uttalar sig för att det inte alltid skall vara nödvändigt att hela patientundersökningen inför en givarinsemination och uppföljningen efter en sådan sker vid den klinik där själva inseminationen utförs. Motionärerna framhåller att det skulle ställa till köproblem och onödiga geografiska bekymmer, framför allt i glesbygd, om hela processen måste skötas vid större sjukhus.

I *motion 1984/85:17 (fp)* yrkas att det i regeringsförslaget intagna kravet på att givarinsemination skall få utföras endast "vid allmänna sjukhus" skall utgå, liksom kravet på att läkaren skall företa sin lämplighetsprövning "med hänsyn till makarnas eller de samboendes medicinska, psykologiska och sociala förhållanden". Vidare yrkas att regeringsförslaget kompletteras med en bestämmelse som innebär att en förutsättning för att givarinsemination skall få utföras är att ansvarig läkare kan visa att de journaler som upprättas i samband med behandlingen förvaras på ett sätt som garanterar integriteten för spermagivare, föräldrar och barn. Socialstyrelsen skall svara för denna prövning. Motionärerna framhåller att frågan om förvaringen av journalerna är så viktig att endast de läkare eller kliniker, som har en journalförvaring som garanterar sekretessen för de inblandade, bör ges tillstånd att utföra givarinsemination. Om dessa villkor för journalförvaring uppfylls anser motionärerna att även privatpraktiserande gynekologer bör få möjlighet att utföra givarinsemination. Motionärerna säger sig vidare kunna acceptera att den för inseminationen ansvarige läkaren genom samtal eller på annat sätt skapar sig en bild av parets förmåga att fungera som goda föräldrar till ett inseminationsbarn, men inte att dessa samtal skall drivas så långt att det blir fråga om en "psykosocial utredning". I normalfallet anser motionärerna att de blivande föräldrarna själva måste ta huvudansvaret för bedömningen av sin förmåga att klara föräldraskapet.

Vad gäller hanteringen av de särskilda journaler som skall upprättas vid givarinsemination – där uppgifter om givaren skall antecknas – delar utskottet motionärernas uppfattning om vikten av att dessa journaler förvaras på ett sådant sätt att integriteten för de inblandade kan garanteras. Den i propositionen föreslagna ordningen innebär att dessa journaler kommer att vara sekretesskyddade i förhållande till alla utom inseminationsbarnet självt (när det uppnått tillräcklig mognad). Ansvar för att journalerna förvaras så att uppgifterna inte kan åtkommas av obehöriga åvilar sjukhuset. Det ankommer på socialstyrelsen att meddela allmänna råd om de närmare rutiner som erfordras för att uppnå fullständig säkerhet i journalhanteringen.

Beträffande den av motionärerna ifrågasatta begränsningen till allmänna sjukhus gör utskottet följande överväganden. Som anförs av departements-

chefen omfattar verksamheten med givarinsemination såväl medicinska som etiska, psykologiska och sociala frågor. Verksamheten bör därför få utövas endast vid sådana inrättningar som, förutom erfarna gynekologer, också har tillgång till psykologer, kuratorer eller motsvarande personal som vid behov kan biträda läkaren. Sjukhusen måste vidare kunna erbjuda god rådgivning och service i övrigt, inte minst för det fall att ett inseminationsbarn begär uppgift om sitt biologiska ursprung. Utskottet ansluter sig därför till departementschefens uppfattning att givarinsemination bör få utföras endast vid allmänna sjukhus och förutsätter därvid att verksamheten i praktiken kommer att begränsas till vissa större och resursstarkare sjukhus. Först om verksamheten koncentreras blir det möjligt att få en sådan överblick över verksamheten som är en förutsättning för den forskning och uppföljning som utskottet anser önskvärd (se vidare nedan). För samma ståndpunkt talar även de särskilda kraven på att journalerna förs och förvaras på betryggande sätt, upp till 70 år efter resp. behandling. En koncentration gör det dessutom lättare för de inseminationsbarn som vill söka uppgifter om sitt biologiska ursprung.

Av det som sagts i det föregående framgår indirekt också att utskottet inte delar uppfattningen i motion 1984/85:17 (fp) att kravet på psykosocial utredning bör slopas. Även för de mest insiktsfulla personer kan det vara svårt att överblicka alla konsekvenser som en givarinsemination kan föra med sig. Det är vidare angeläget att det barnlösa paret får hjälp att bearbeta problemen med barnlöshet. Det kan leda till att de kan se mera realistiskt på sin situation och sina möjligheter att klara av de svårigheter som en insemination eventuellt kan föra med sig. Det är också viktigt att klargöra barnets behov i sammanhanget. Vad som här krävs i fråga om utredning, rådgivning eller annat stöd får bedömas från fall till fall. Som departementschefen har framhållit torde det i många fall räcka med att utredaren samtalar med makarna eller de samboende vid ett eller ett par tillfällen. Det får ankomma på socialstyrelsen att överväga vilka allmänna råd som kan behövas för utredningsverksamheten.

Vad gäller de i motion 1984/85:15 (m) framförda synpunkterna på samarbete mellan den klinik där själva inseminationen utförs och andra läkarmottagningar vill utskottet framhålla att det slutliga ansvaret för såväl rådgivning som utredning och prövning av det lämpliga i att insemination äger rum under alla omständigheter måste åvila den ansvarige läkaren vid det allmänna sjukhuset. Detta utesluter inte att vissa uppgifter kan anförtros den remitterande läkaren. Socialstyrelsen bör överväga de praktiska samarbetsfrågorna inom ramen för arbetet med allmänna råd för inseminationsverksamheten.

Med hänvisning till vad som ovan anförts avstyrker utskottet motion 1984/85:15 (m) och motion 1984/85:17 (fp) yrkandena 1–3.

I motion 1984/85:22 (vpk) yrkas att 3 § i lagförslaget ändras så att den psykosociala prövningen, i enlighet med inseminationsutredningens förslag,

skall göras av socialnämnden och inte av läkaren. Vidare föreslås i motionen att det i lagtexten skall skrivas in dels att sperma från en och samme givare får användas för högst fyra fall av insemination där inseminationen leder till att ett barn föds, dels att givaren bör underrättas när ett barn fötts till följd av insemination med sperma från honom. Motionärerna anser att spermagivaren bör få veta hur många barn han har gett upphov till för att han skall kunna bedöma om han vill fortsätta som donator och hur många barn som han framdeles kan tänkas få kontakt med.

Inseminationsutredningens förslag att lägga den psykosociala prövningen på socialnämnden har utsatts för ganska stark kritik under remissbehandlingen. En klar majoritet av remissinstanserna har förordat att den uppgiften skall skötas vid det sjukhus där inseminationen skall äga rum. Departementschefen, som har stannat för det sist nämnda alternativet, framhåller bl. a. att inte minst det nära samband som råder mellan de medicinska och de psykosociala faktorerna talar för att bedömningen bör göras på samma ställe. Som redan har framgått av det föregående ansluter sig utskottet till departementschefens ståndpunkt i denna fråga. Härutöver kan tilläggas att även det tidigare berörda intresset av betryggande sekretess i verksamheten talar för att de känsliga uppgifter det är fråga om inte sprids till flera myndigheter.

När det gäller frågan om i vad mån antalet barn per givare bör begränsas får utskottet hänvisa till att det i specialmotiveringen till 3 § i lagförslaget framhålls att en gräns på 4–6 barn per givare kan vara en lämplig utgångspunkt och att det kan vara lämpligt att socialstyrelsen meddelar allmänna råd i frågan. Utskottet delar departementschefens uppfattning att det inte är erforderligt att reglera denna fråga direkt i lagtexten. Någon rätt för spermagivaren att få upplysning om födda barn anser utskottet inte böra komma i fråga. Utskottet avstyrker således motion 1984/85:22 (vpk) i här aktuella delar.

Frågan om *uppföljning och utvärdering av inseminationsverksamheten* tas också upp i *motion 1984/85:22 (vpk)*. Motionärerna hemställer att riksdagen uttalar dels att en parlamentarisk kommitté bör tillsättas för att följa verksamheten med insemination i dess olika aspekter, dels att frågan om insemination på nytt bör bli föremål för riksdagens prövning inom fem år och att ett betänkande från nämnda kommitté då bör föreligga.

Socialutskottet har redan i det föregående uttalat sig för att det är önskvärt med forskning och uppföljning av inseminationsverksamheten. Detta arbete bör givetvis också mynna ut i en utvärdering av verksamheten, särskilt med avseende på inseminationsbarnens situation men också föräldrarnas och spermagivarnas. Det behövs också mer forskning i frågan om orsakerna till ofrivillig barnlöshet. Utskottet har i sitt betänkande SoU 1984/85:4 om vissa medicinsk-etiska frågor enhälligt uttalat att det behövs ett permanent medicinsk-etiskt organ, gärna med tvärvetenskaplig inriktning, där bl. a.

parlamentariker, sjukvårdsansvariga, forskare och teologer kan samråda i medicinsk-etiska frågor och där grundläggande, gemensamma värderingar kan formuleras. Riksdagen föreslås ge regeringen till känna vad utskottet anfört i denna del. Den nödvändiga uppföljningen och utvärderingen av inseminationsverksamheten torde lämpligen kunna anförtros detta organ. Att riksdagen på förhand binder sig för en omprövning inom viss tid av inseminationsverksamheten kan däremot inte anses lämpligt. Utskottet avstyrker med hänvisning till det anförda motion 1983/84:22 (vpk) i här aktuell del.

Lagförslaget i propositionen innehåller inte några regler angående *användning av fryst sperma* för insemination. I specialmotiveringen till 6 § i lagförslaget uttalas emellertid att vid makeinsemination i princip endast färsk sperma bör användas, medan det vid givarinsemination kan finnas skäl att använda fryst sperma för att underlätta och förenkla verksamheten. Med hänsyn till att behandlingsperioden för en kvinna normalt är 6-9 månader och sperma från samme givare bör användas under hela perioden, förordas att sperman inte förvaras fryst under längre tid än ett år. Det sägs dock i specialmotiveringen att läkaren bör kunna bestämma en längre förvaringstid om det är motiverat i ett enskilt fall.

Enligt utskottets uppfattning bör fryst sperma användas bara om ett sådant förfarande påtagligt underlättar och förenklar verksamheten. Vid makeinsemination föreligger i regel inte skäl för att använda fryst sperma, eftersom maken eller den samboende mannen normalt kan förväntas följa med kvinnan till behandlingen. Vid givarinsemination kan det däremot ofta vara motiverat att använda fryst sperma, eftersom spermagivningen och behandlingen av kvinnan då kan göras tidsmässigt oberoende av varandra. Ju längre tid som får förfluta mellan spermagivningen och inseminationen, desto större är risken att förutsättningarna hinner ändras. Givaren kan t. ex. ha avlidit. Han kan också ha ändrat inställning till sin verksamhet, även om den ansvarige läkaren av något skäl inte fått meddelande om detta. I förlängningen skymtar etiska problem som kan uppkomma vid befruktning med sedan länge nedfryst sperma. Utskottet anser därför att sperma inte bör få förvaras fryst under längre tid än högst ett år.

Införsel av fryst sperma från utlandet får enligt lagförslaget i propositionen (6 §) göras av dels allmänna sjukhus, dels efter tillstånd av socialstyrelsen även av annan. I propositionen framhålls bl. a. att det kan finnas barnlösa par som tillhör en etnisk minoritetsgrupp bland invandrare och för vilka lämplig givare inte finns att tillgå här i landet.

I *motionerna 1984/85:21 (m)* (andrahandsyrkandet) och *1984/85:22 (vpk)* yrkas att riksdagen skall förbjuda införsel av fryst sperma från utlandet. Motionärerna framhåller bl. a. att de barn som föds efter insemination med fryst sperma från utlandet inte kommer att ha någon möjlighet att få reda på sitt biologiska ursprung. I motion 1984/85:21 (m) påtalas också att förfaran-

det med import av fryst sperma utesluter en medicinsk kontroll av givaren.

Utskottet anser för sin del att det med tanke på etniska minoritetsgrupper finns ett visst intresse av att kunna införa fryst sperma från utlandet. I andra fall ter det sig emellertid mycket tveksamt med införsel av fryst sperma. Under alla förhållanden bör en omfattande handel med fryst sperma förhindras. Detta talar för att det även beträffande allmänna sjukhus bör krävas att socialstyrelsen efter prövning finner skäl att tillåta införsel. Tillstånd bör meddelas främst för de fall det är svårt att här i landet finna en lämplig donator med hänsyn till önskemålet om att barnet inte bör avvika för mycket utseendemässigt från den som avses bli barnets sociale far.

Utskottet föreslår med hänvisning till det anförda att 6 § i lagförslaget ges följande lydelse:

"Fryst sperma får inte utan socialstyrelsens tillstånd föras in hit i landet."

Motionerna 1984/85:21 (m) och 1984/85:22 (vpk) i här aktuella delar får härigenom anses i huvudsak tillgodosedda.

Sammanfattningsvis tillstyrker socialutskottet förslaget till lag om insemination med den ändring av 6 § som nyss nämnts och avstyrker samtliga motioner i här behandlade delar.

Vad som i övrigt anförs i propositionen och motionerna föranleder inte något uttalande från socialutskottets sida.

Stockholm den 13 november 1984

På socialutskottets vägnar
INGEMAR ELIASSON

Närvarande: Ingemar Eliasson (fp), Evert Svensson (s), John Johnsson (s), Blenda Littmarck (m), Stig Alftin (s), Lilly Bergander (s), Ann-Cathrine Haglund (m), Maria Lagergren (s), Anita Persson (s), Ingvar Eriksson (m), Inga Lantz (vpk), Göran Ericsson (m), Rosa Östh (c), Aina Westin (s) och Karin Israelsson (c).

Avvikande meningar

1. av Blenda Littmarck (m) och Ann-Cathrine Haglund (m) som anser att utskottets yttrande bort ha följande lydelse:

I propositionen framhålls att s. k. makeinsemination – insemination med sperma från kvinnans make eller annan man som bor tillsammans med kvinnan under äktenskapsliknande förhållanden – inte ger upphov till några särskilda etiska eller psykosociala problem. Utskottet delar denna uppfattning.

Vid s. k. givarinsemination – insemination med sperma från en anonym

givare – uppstår dock medicinska, etiska och psykosociala problem.

Utskottet finner propositionens lösning av dessa frågor olycklig och kan inte godta förslaget såvitt avser givarinsemination. Enligt utskottets mening talar ett flertal skäl mot att givarinsemination skall av lagstiftaren accepteras som en metod att alstra barn.

Utskottet anser att det inte kan betraktas som någon allmän mänsklig rättighet att få tillgång till givarinsemination. Avsaknaden av forskning om situationen såväl för barn som tillkommit genom givarinsemination som de familjer de växer upp i gör att stor försiktighet måste iakttas vid lagstiftning gällande ifrågavarande område.

I propositionen framhålls att makarna eller de samboende skall få råd och upplysningar om "de särskilda problem som möter vid en givarinsemination" och att de måste ges tid att tänka igenom situationen. Detta är i och för sig en lovvärd ambition. Utskottet måste emellertid uttrycka stor tveksamhet till om det alls är möjligt för människor att till fullo föreställa sig vilka svårbemästrade problem som i sinom tid kan aktualiseras. Det är uppenbart att väldiga – sannolikt ofta olösliga – konflikter kan uppstå inom en familj på grund av att givarinsemination ägt rum

Även beträffande spermagivaren måste enligt propositionen omfattande utredning företas. Medicinska undersökningar gällande givarens kroppsliga och själsliga tillstånd måste ske och hans lämplighet från psykosocial synpunkt beaktas. Det understryks att givaren skall bli informerad om att barnet i framtiden kan komma att kontakta honom. Även i detta sammanhang är utskottet mycket tveksamt vad gäller en människas möjlighet att rätt sätta sig in i de konsekvenser som handlandet kan medföra flera tiotal år senare.

Departementschefen framhåller att han anser att det från principiell synpunkt är viktigt att ett barn som kommit till genom givarinsemination får reda på detta genom sina föräldrar. Barnet skall även ha möjlighet att få veta vem som har varit givare. I propositionen betonas vidare att barnet kan behöva hjälp med att bearbeta känslomässiga problem som gör sig gällande i sammanhanget. Departementschefen förklarar att han inte tror att detta skall inverka menligt på barnets familjerelation. Denna uppfattning kan utskottet inte dela. Utskottet menar tvärtom att såväl barnet och dess familj som givaren och hans familj kan komma att utsättas för stora påfrestningar. Risker är enligt utskottets mening påtagliga att barnet kan fara illa av att få kännedom om att det tillkommit genom givarinsemination och att den biologiske fadern är en främling. Att barnet sedan kan få reda på vem den biologiske fadern är ger inte några garantier för att barnet skall slippa bestående skadeverkningar av psykisk och psykosocial karaktär.

De synpunkter utskottet ovan framfört belyser vilka allvarliga problem – etiska, psykologiska och sociala – som givarinsemination kan ge upphov till för berörda personer. Utskottet finner därför övertygande skäl föreligga för att förbjuda denna verksamhet.

Mot denna inställning kan anföras att om givarinsemination likväl sker kommer barnet att vara faderlöst, såvida modern inte är gift. Till detta kan sägas att en sådan situation kan uppstå redan i dag, exempelvis om en faderskapstalan vid domstol lämnas utan bifall. Även om rätten till givarinsemination lagfästs skulle samma läge kunna inträffa. Detta blev följderna om människor ordnade givarinsemination på annat sätt än lagtexten föreskriver. Det är fullt tänkbart med en sådan utveckling exempelvis beträffande personer som inte erhållit tillstånd till givarinsemination eller av någon orsak – kanske önskemål om viss givare – inte vill att inseminationen skall komma till myndigheternas kännedom.

Det önskemål om barn som ligger bakom att somliga är beredda att nyttja givarinsemination skulle kunna tillgodoses på annat sätt. I dag krävs ett tidsödande, komplicerat och för adoptivföräldrarna dyrbart förfarande vid adoption. Om möjligheterna till adoption underlättas skulle det säkert medföra att givarinsemination blev mindre efterfrågad.

Utskottet är medvetet om att den av regeringen nu föreslagna lagstiftningen, om den genomförs, kanske leder till att givarinsemination praktiskt taget upphör. Även om detta skulle vara en avsedd effekt innebär propositionen att statsmakterna skall sanktionera en enligt utskottets mening tveksam verksamhet. En sådan sanktion strider mot den för utskottet självklara strävan att låta lagstiftningen styras av etiska normer som vilar på västerländsk, kristen grund.

Utskottet föreslår således att givarinsemination i lag förbjuds. Förbudet skall vara förenat med en straffbestämmelse som torde kunna ha samma innehåll som 7 § i lagförslaget i den nu föreliggande propositionen och rikta sig mot dem som vanemässigt, eller för att bereda sig vinning, utför insemination i strid mot lagen. Förbudet skall inte omfatta s. k. makeinsemination.

Föreliggande proposition bör alltså avslås och regeringen lägga fram ett nytt förslag i enlighet med de i motion 1984/85:21 (m) anförda riktlinjerna.

Skulle riksdagens majoritet ändå godkänna propositionen bör enligt utskottets mening undantag göras i fråga om införsel i landet av fryst sperma. Det bör under alla omständigheter vara förbjudet.

Utskottet tillstyrker således motion 1984/85:21 (m). Övriga motionsyrkanden påkallar inte något uttalande från utskottets sida.

2. av Ingvar Eriksson (m) som anser att det avsnitt i utskottets yttrande som börjar på s. 53 med "När det" och slutar på s. 62 med "Socialutskottets sida" bort ha följande lydelse:

Grundläggande värderingsskillnader borde i utredningen och propositionen om artificiell insemination fått en vidare belysning, allra helst som en ny lag om insemination kan komma att påverka framtida lagar på det medicinska fältet. Den av regeringen valda utredningsmodellen med en

särskild utredare endast biträdd av sakkunniga ger begränsad belysning av frågeställningar, som gäller grundläggande moraliska, etiska och religiösa värderingar.

Meningarna om givarinseminationernas berättigande är delade. Uppfattningen att givarinseminationer helt skall förbjudas motiveras med att en tredje part dras in i ett förhållande, som skall vara exklusivt för man och hustru (eller för motsvarande förhållande fastän äktenskap ej föreligger). Ett sådant "trepartsförhållande" anses i grunden moraliskt felaktigt, vilka motiven än varit.

En annan motivering för förbud eller mycket restriktiv hållning till insemination är att man ser inseminationen som ett hot mot relationerna i äktenskapet. Barnet blir biologiskt moderns och givarens, vilket kan – hävdas det – skapa svårartade samlevnadsproblem. Detta anses sedan kunna störa barnets utveckling.

Mot detta kan anföras att ett barn som kommit till genom givarinsemination är ett mycket efterlängtat barn. Ofta har man och hustru under lång tid gjort allt för att få ett barn. En graviditet även om den kommit till genom insemination kommer därför att upplevas som en lycklig tilldragelse. Det faktum att paret delar erfarenhet av havandeskap på samma sätt som alla andra par stärker deras förhållande som föräldrar.

I propositionen föreslås att givarens anonymitet skall hävas, om barnet, när det nått tillräcklig mognad, så begär. Att barnet skall ha rätt att få grundläggande uppgifter om givarens etniska ursprung och genetiska hälsa kan eventuellt ges lagstöd, men att häva givarens anonymitet anser utskottet vara felaktigt. Anonymiteten ger dels legalt skydd för spermagivaren, dels minimeras effekterna av att en tredje part kommer in i familjen. Utan anonymitet kommer det dessutom att bli betydligt svårare att finna lämpliga spermagivare på grund av att deras anonymitet kan röjas och de kanske subjektivt kan uppleva sig tvungna att ikläda sig faderskapets förpliktelser. Utskottet vill därför understryka att det ur flera aspekter måste anses felaktigt att genom lagstiftning urholka det anonymitetsskydd som en spermagivare f. n. har enligt medicinsk praxis.

Lagförslaget tilldelar också läkaren en myndighetsroll, som är oförenlig med läkarens roll som patientens förtrogna och förtroendeman. Alltför många små steg har redan tagits i svensk lagstiftning på den väg som förvandlar läkaren till representant för myndigheter med myndighetsutövning som viktig uppgift. Detta är en mycket betänklig utveckling.

Det diskuterade lagförslaget berör principiellt utomordentligt väsentliga frågor, nämligen om samhället (staten) skall ha rätt att kontrollera förhållanden som berör människors allra mest privata sfär. Det har hävdats att frågan om insemination inte kan betraktas som den enskildes angelägenhet därför att åtgärden berör en tredje part, barnet, vars intresse staten anser sig i dessa fall behöva skydda. Till detta kan sägas att inget barn någonsin kan välja sina föräldrar. Att vid insemination stadga om viss kontroll av de blivande

föräldrarnas lämplighet kan däremot leda till att toleransen för människors rätt att fritt grunda familj på sikt uppluckras. I förlängningen kan alltså den allra yttersta konsekvensen komma att bli att barnalstrande steg för steg ställs under statlig kontroll. Till detta kommer att lagförslaget ytterligare uppluckrar läkarens från staten självständiga ställning till förmån för rollen som företrädare för staten. Detta kommer inte minst till synes i förslaget om förbud för privatpraktiserande att företa insemination.

Den vetenskapliga utvecklingen på fertilitetsområdet kommer att erbjuda nya metoder för att häva infertilitet. En del av dessa kommer givetvis att kunna användas så att de skapar allvarliga etiska problem. Enskilda människor brukar dock mycket klart reagera mot oetiska beteenden. Konventioner som fördömer missbruk brukar dessutom vara betydligt effektivare när det gäller att hindra en sådan utveckling än lagar som stiftas utan ursprung i konventioner. Till detta kommer att missbruk av medicinsk kunskap snarare har satts i system av företrädare för statsmakter än av enskilda.

Det är uppenbart att nya tekniker för att häva infertilitet skapar förhållanden, som kräver förändringar i den familje- och arvsrättsliga lagstiftningen. Att i detalj fastslå vilka förändringar som bör genomföras i denna typ av lagstiftning är inte möjligt. Därför bör riksdagen uppdraga åt regeringen att se över denna typ av lagstiftning och inför riksdagen framlägga erforderliga förslag.

Med hänsyn till vad som anförts anser utskottet att övervägande skäl talar emot en särskild lagreglering av inseminationsverksamheten. Med tillstyrkande av motion 1984/85:26 (m) i här aktuell del avstyrker således utskottet förslaget till lag om insemination i dess helhet. De motionsyrkanden som rör det närmare innehållet i lagförslaget påkallar därför inget uttalande från utskottets sida.

3. av Rosa Östh (c) som anser

dels att det avsnitt i utskottets yttrande på s. 53 som börjar med "När det" och slutar med "i yttrandet" bort utgå.

dels att det avsnitt i utskottets yttrande som börjar på s. 54 med "Frågan om" och slutar på s. 60 med "aktuella delar" bort utgå.

dels att utskottet bort anföra följande:

När det gäller frågan om särskild lagstiftning avseende givarinsemination anser utskottet helt allmänt att för införandet av alla nya lagregler bör gälla, att det skall finnas ett påvisbart och angeläget behov. Detta är av särskild vikt för regler som innebär intrång i och begränsning av den personliga integriteten. De samlade effekterna av föreslagna regler måste således övervägas noga.

Inseminationsverksamhet har förekommit länge såväl utomlands som i

vårt land, även om antalet kända fall hos oss fortfarande är ganska litet. Enligt vad utredningen uppger bedrivs verksamheten vid ett tiotal kvinnokliniker och av ett litet antal privatpraktiserande gynekologer. Verksamheten har hittills handlagts enligt de regler som allmänt gäller enligt läkarinstruktionen och de författningar i övrigt som reglerar hälso- och sjukvård, t. ex. bestämmelserna om sekretess i sekretesslagen. Av intresse i sammanhanget är att något krav på särskild lagstiftning inte rests från direkt berörda parter.

Det viktigaste och avgörande i propositionsförslaget är att spermagivarens identitet skall kunna röjas. I motiven återkommer man ofta till det i och för sig tungt vägande argumentet att det är barnets rätt och barnets situation som skall sättas i centrum. Man utgår vidare ifrån att det under alla omständigheter är bra för barnet att kunna få veta vem som är den biologiske fadern. Detta tillgodoses genom den föreslagna lagen, *menar man*.

Så är det inte. Genom en bestämmelse i lagen och en följdändring av sekretesslagen stadgas visserligen att ett barn som avlats genom insemination skall, när det uppnått en tillräcklig mognad, få rätt att få del av de uppgifter om spermagivaren som finns i den journal, som sjukhuset åläggs att föra och bevara. *Men det är väl att märka, att varken sjukhuset eller någon annan myndighet åläggs att informera barnet om att det tillkommit genom insemination.*

De allmänna uttalanden som görs i utredningen och propositionen om önskvärdheten av att föräldrarna informerar barnen är av allt att döma verkningslösa. Av de undersökningar som redovisas i utredningen och i några remissvar framgår klart att föräldrarna inte har för avsikt att tala om för barnen att de tillkommit genom insemination. De vill att barnen i alla avseenden skall betraktas som deras egna. Detta framstår som en grundläggande förutsättning för inseminationen. Därmed blir också bestämmelserna om att barnet skall ha tillgång till uppgifterna om spermagivaren av ringa värde. Förutsättningen för ett utnyttjande av denna möjlighet är ju att barnet vet om att den biologiske fadern är en annan än den rättslige och sociale. Det är föga troligt att föräldrarnas attityd kommer att förändras till en större öppenhet av det skälet att en ny lag gör det möjligt för barnet att eftersöka den biologiske fadern. Detta kan tvärtom medverka till att föräldrarna blir ännu mera bestämda i sin uppfattning att inte tala om för barnet att det tillkommit genom insemination. Ett röjande av detta skulle ju kunna leda till ur föräldrarnas synpunkt helt onödiga och oönskade komplikationer. Av psykologiska och sociala skäl och av omsorg om barnet kommer således föräldrarna säkerligen liksom hittills att eftersträva en långtgående sekretess. Detta måste man således acceptera som en utgångspunkt för bedömningen av den föreslagna lagens effekt.

Många *menar* att det fortsättningsvis kommer att bli mycket svårt, kanske helt omöjligt, att få spermagivare till sjukhus och gynekologer, när givarna vet, att deras identitet kan komma att röjas. Sekretessen har varit en förutsättning för deras medverkan. Redan bristen på spermagivare kan

således medföra att sjukhusen tvingas upphöra med verksamheten. Därtill kommer att de presumtiva föräldrarna i fortsättningen inte vill anlita sjukhusen därför att deras önskan är, som ovan redovisats, att givaren inte skall kunna spåras. Risken för illegal verksamhet utanför de etablerade och lojala klinikernas ram är uppenbar.

Även om det skulle vara så att verksamheten i enstaka fall kan komma att fungera så som lagförslaget utgår ifrån, kan man starkt ifrågasätta om detta är till gagn för någon part.

Hur påverkas föräldrasituationen om båda föräldrarna vet, att en för dem helt okänd person, spermagivaren, kommer in i deras liv, när barnet uppnår en viss ålder? Vilken effekt kommer detta t. ex. att ha för den rättslige faderns helhjärtade engagemang för barnet? Risken för negativ påverkan på föräldrarollen är uppenbar, vilket inte är till båtnad för barnet.

Är det verkligen, som förslaget förutsätter, alltid bra för barnet att någon gång i tonåren plötsligt få veta, att den som barnet under barndoms- och ungdomsåren reservationslöst uppfattat som fadern inte är barnets biologiske far? Säkerligen inte.

Och hur blir situationen för spermagivaren? Tiotals år efter spermadonationen, när givaren kanske för länge sedan bildat familj och har egna barn, kan flera för honom helt okända ungdomar, som han inte har några känslomässiga relationer till, söka upp honom och tala om att han är deras biologiske far. Hur påverkar detta honom och hans familj?

Utskottet vill också fästa uppmärksamheten på den risk för informationsläckor till obehöriga som uppkommer med den journalföring och den arkivering av journalerna som lagförslaget förutsätter. Även om antalet personer som formellt skall få tillgång till journalerna är begränsat så blir det ändå ett betydande antal människor som får insyn. Redan den omständigheten att journalerna skall arkiveras och förvaras så länge och därmed kunna hanteras av många olika personer gör att risken för spridning av uppgifterna i journalerna till andra än som avsetts är mycket stor.

Den genomgång som gjorts av de troliga effekterna av den föreslagna lagen visar, att de syften som förslagsställarna angett inte kommer att tillgodoses genom lagen, att den kommer att medverka till en utveckling som ingen anser önskvärd samt att lagen inte skulle vara till gagn för de människor som närmast berörs av lagen. Därför anser utskottet att de delar av förslaget till lag om insemination som inte erfordras för att uppnå målsättningen med ändringen i föräldrabalken, dvs. att inseminationer inte får utföras utan samtycke av kvinnans make eller annan man som bor tillsammans med henne under äktenskapsliknande förhållanden, bör avslås. Vidare bör även förslaget om ändring av sekretesslagen i den del som avser att öppna möjlighet till utlämnande av spermagivares identitet avslås. Detta innebär att paragraferna 3, 4 och 5 i förslaget till inseminationslag inte bör antas. Det förslag som framlagts i motion 1984/85:19 bör således genomföras.

De motionsyrkanden som rör innehållet i 3 och 4 §§ i propositionsförslaget påkallar därför inget uttalande från riksdagens sida.

4. av Ingemar Eliasson (fp) som anser

dels att det avsnitt i utskottets yttrande som börjar på s. 58 med "Beträffande den" och slutar på s. 59 med "biologiska ursprung" bort ha följande lydelse:

Utskottet instämmer i propositionens bedömning att det är viktigt att verksamheten med givarinsemination anförtros läkare med erfarenhet av barnlöshetsutredningar och att garantier skapas för att den bedrivs under etiskt godtagbara former. Därav drar utskottet emellertid inte slutsatsen att enbart de allmänna sjukhusen bör få bedriva sådan inseminationsverksamhet. Under förutsättning att journalförvaringen är helt betryggande bör även privatpraktiserande gynekologer få möjlighet att genomföra givarinsemination. En privatpraktiserande gynekolog har ofta sådan kontakt med och kännedom om sina patienter att det är lättare för denna att ta ställning till lämpligheten av insemination än för den läkare i allmän sjukvård som enligt propositionens förslag får patienten på behandling efter remiss. Utskottet tillstyrker således motion 1984/85:17 (fp) yrkande 1 samt motion 1984/85:15 (m) i motsvarande del.

dels att det avsnitt i utskottets yttrande på s. 59 som börjar med "Med hänvisning" och slutar med "yrkandena 1-3" bort utgå.

5. av Inga Lantz (vpk) som anser

dels att det avsnitt i utskottets yttrande på s. 60 som börjar med "Inseminationsutredningens förslag" och slutar med "aktuella delar" bort ha följande lydelse:

Utskottet stöder inseminationsutredningens förslag när det gäller utredningsförfarandet för dem som söker givarinsemination. Den psykosociala utredningen bör således enligt utskottets mening ligga på socialnämnden och inte som föreslås i propositionen hos den ansvarige läkaren.

Utskottet anser vidare att spermagivaren bör få veta hur många barn han genom sin sädesvätska givit upphov till. Detta för att han ska kunna bedöma huruvida han vill fortsätta att ställa upp som donator eller ej samt hur många barn han i en framtid kan tänkas få kontakt med. Fyra barn per donator bör dessutom vara ett maximum. Dessa förhållanden bör regleras direkt i lagtexten på det sätt som föreslås i motion 1984/85:22 (vpk) (yrkande 1 i motsvarande del).

dels att det avsnitt i utskottets yttrande på s. 61 som börjar med "Att riksdagen" och slutar med "aktuell del" bort ha följande lydelse:

Arbetet hos detta organ bör ges en sådan inriktning att riksdagen får möjlighet att inom fem år på nytt ta ställning till frågan om givarinsemination. Sjukvårdshuvudmännen bör vid sin fördelning av resurser för verksamheten beakta att frågan kommer att omprövas. Detta bör riksdagen ge

regeringen till känna i enlighet med vad som föreslås i motion 1984/85:22 (vpk) (yrkande 3).

dels att det avsnitt i utskottets yttrande på s. 62 som börjar med "Utskottet anser" och slutar med "behandlade delar" bort ha följande lydelse:

För att möjliggöra för barnet när det blir 18 år eller eljest anses moget att kunna få reda på sitt biologiska ursprung är ett totalförbud för "spermaintport" nödvändigt. Utskottet föreslår därför – med tillstyrkande av motion 1984/85:22 (vpk) yrkande 1 i motsvarande del samt motion 1984/85:21 (m) yrkande 2 – att 6 § i lagförslaget ges följande lydelse:

"Fryst sperma får inte föras in hit i landet".

Av utskottet framlagda förslag till ändringar i regeringens lagförslag**Förslaget till lag om ändring i föräldrabalken***Regeringens förslag**Utskottets förslag*1 kap.
6 §

Har insemination utförts på modern med samtycke av hennes make eller annan man som bodde tillsammans med henne under äktenskapsliknande förhållanden och är det med hänsyn till samtliga omständigheter sannolikt att barnet har avlats genom inseminationen, skall vid tillämpning av 2–5 §§ den som har lämnat samtycket anses som barnets fader.

Har insemination utförts på modern med samtycke av hennes make eller av annan man som bodde tillsammans med henne under äktenskapsliknande förhållanden och är det med hänsyn till samtliga omständigheter sannolikt att barnet har avlats genom inseminationen, skall vid tillämpning av 2–5 §§ den som har lämnat samtycket anses som barnets fader.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1985. Lagen skall dock inte gälla i fråga om inseminationer som har utförts före ikraftträdandet.

Denna lag träder i kraft den 1 mars 1985. Lagen skall dock inte gälla i fråga om inseminationer som har utförts före ikraftträdandet.

Har insemination utförts före lagens ikraftträdande på en kvinna med samtycke av hennes make eller annan man som bodde tillsammans med henne under äktenskapsliknande förhållanden och är det med hänsyn till samtliga omständigheter sannolikt att barnet har avlats genom inseminationen, får efter utgången av år 1985 talan inte väckas om förklaring enligt 1 kap. 2 § första stycket om att mannen inte är far till barnet eller enligt 1 kap. 4 § tredje stycket om att ett erkännande av faderskapet som mannen har lämnat saknar verkan mot honom.

Har insemination utförts före lagens ikraftträdande på en kvinna med samtycke av hennes make eller av annan man som bodde tillsammans med henne under äktenskapsliknande förhållanden och är det med hänsyn till samtliga omständigheter sannolikt att barnet har avlats genom inseminationen, får efter utgången av februari månad år 1986 talan inte väckas om förklaring enligt 1 kap. 2 § första stycket om att mannen inte är far till barnet eller enligt 1 kap. 4 § tredje stycket om att ett erkännande av faderskapet som mannen har lämnat saknar verkan mot honom.

Förslaget till lag om insemination*Regeringens förslag**Utskottets förslag*

6 §

Fryst sperma får inte utan socialstyrelsens tillstånd föras in hit i landet annat än av allmänna sjukhus.

Fryst sperma får inte utan socialstyrelsens tillstånd föras in hit i landet.

Av reservanternas framlagda förslag till ändringar i regeringens lagförslag

Förslaget till lag om ändring i föräldrabalken

Vid moment 2 i utskottets hemställan

Regeringens förslag med av utskottet föreslagna ändringar

*Reservanternas förslag
(reservation 2)*

1 kap.

6 §

Har insemination utförts på modern med samtycke av hennes make eller av annan man som bodde tillsammans med henne under äktenskapsliknande förhållanden och är det med hänsyn till samtliga omständigheter sannolikt att barnet har avlats genom inseminationen, skall vid tillämpning av 2–5 §§ den som har lämnat samtycket anses som barnets fader.

Har insemination utförts på modern med *skriftligt* samtycke av hennes make eller av annan man som bodde tillsammans med henne under äktenskapsliknande förhållanden och är det med hänsyn till samtliga omständigheter sannolikt att barnet har avlats genom inseminationen, skall vid tillämpning av 2–5 §§ den som har lämnat samtycket anses som barnets fader.

Denna lag träder i kraft den 1 mars 1985. Lagen skall dock inte gälla i fråga om inseminationer som har utförts före ikraftträdandet.

Har insemination utförts före lagens ikraftträdande på en kvinna med samtycke av hennes make eller av annan man som bodde tillsammans med henne under äktenskapsliknande förhållanden och är det med hänsyn till samtliga omständigheter sannolikt att barnet har avlats genom inseminationen, får efter utgången av februari månad år 1986 talan inte väckas om förklaring enligt 1 kap. 2 § första stycket om att mannen inte är far till barnet eller enligt 1 kap. 4 § tredje stycket om att ett erkännande av faderskapet som mannen har lämnat saknar verkan mot honom.

Förslaget till lag om insemination*Vid moment 6 i utskottets hemställan**Regeringens förslag**Reservanternas förslag
(reservation 6)*

2 §

Insemination får utföras endast om kvinnan är gift eller bor tillsammans med en man under äkten- skapsliknande förhållanden. För inseminationen krävs skriftligt samtycke av maken eller den man som kvinnan bor tillsammans med.

Om en kvinna är gift eller bor tillsammans med en man under äkten- skapsliknande förhållanden, krävs för inseminationen skriftligt samtycke av maken eller den man som kvinnan bor tillsammans med.

*Vid moment 14 i utskottets hemställan**Regeringens förslag**Reservanternas förslag
(reservation 12)*

3 §

Insemination med sperma från annan man än den som kvinnan är gift eller bor tillsammans med får utföras endast vid allmänna sjukhus under överinseende av läkare med specialistkompetens i gynekologi och obstetrik.

Efter tillstånd från socialstyrelsen får även läkare med specialistkompetens i gynekologi och obstetrik, verksam vid privat sjukhus eller i öppen vård, vid offentlig eller privat mottagning, utföra sådan insemination.

Läkaren skall pröva om det med hänsyn till makarnas eller de samboendes medicinska, psykologiska och sociala förhållanden är lämpligt att inseminationen äger rum. Inseminationen får utföras endast om det kan antas att det blivande barnet kommer att växa upp under goda förhållanden. Vägras insemination, får makarna eller de samboende begära att socialstyrelsen prövar frågan. Socialstyrelsens beslut får inte överklagas.

Läkaren väljer lämplig spermagivare. Uppgifter om denne skall antecknas i en särskild journal, som skall bevaras i minst 70 år.

*Regeringens förslag**Reservanternas förslag
(reservation 13)*

3 §

Insemination med sperma från annan man än den som kvinnan är gift eller bor tillsammans med får utföras endast vid allmänna sjukhus under överinseende av läkare med specialistkompetens i gynekologi och obstetrik.

Läkaren skall pröva om det med hänsyn till makarnas eller de samboendes medicinska, psykologiska och sociala förhållanden är lämpligt

Läkaren skall pröva om det med hänsyn till den sökandes medicinska förhållanden är lämpligt att inseminationen äger rum. Vidare

Regeringens förslag

att inseminationen äger rum. Inseminationen får utföras endast om det kan antas att det blivande barnet kommer att växa upp under goda förhållanden. Vägras insemination, får *makarna eller de samboende* begära att socialstyrelsen prövar frågan. Socialstyrelsens beslut får inte överklagas.

Läkaren väljer lämplig spermagivare. Uppgifter om denne skall antecknas i en särskild journal, som skall bevaras i minst 70 år.

Vid moment 17 i utskottets hemställan

Regeringens förslag med av utskottet föreslagna ändringar

Fryst sperma får inte *utan socialstyrelsens tillstånd* föras in hit i landet.

Vid moment 19 i utskottets hemställan

Regeringens förslag med av utskottet föreslagna ändringar

Denna lag träder i kraft den 1 mars 1985.

Bestämmelserna i 4 § gäller inte i fall då spermagivaren har lämnat sperma före ikraftträdandet.

Reservanternas förslag

skall socialnämnden pröva om det med hänsyn till den sökandes psykologiska och sociala förhållanden är lämpligt att inseminationen äger rum. Inseminationen får utföras endast om det kan antas att det blivande barnet kommer att växa upp under goda förhållanden. Vägras insemination, får *den sökande* begära att socialstyrelsen prövar frågan. Socialstyrelsens beslut får inte överklagas.

Läkaren väljer lämplig spermagivare. Uppgifter om denne skall antecknas i en särskild journal, som skall bevaras i minst 70 år. *Sperma från en och samme givare får användas för högst fyra fall av insemination där inseminationen leder till att ett barn föds. Givaren bör underrättas om när ett barn fötts som följd av insemination med sperma från honom.*

Reservanternas förslag (reservation 16)

6 §

Fryst sperma får inte föras in hit i landet.

Reservanternas förslag (reservation 17)

Förslaget till lag om ändring i sekretesslagen (1980: 100)*Vid moment 23 i utskottets hemställan*

<i>Regeringens förslag med av utskottets föreslagna ändringar</i>	<i>Reservanternas förslag (reservation 21)</i>

7 kap.
1 §

Sekretess gäller, om inte annat följer av 2 §, inom hälso- och sjukvården för uppgift om enskilds hälsotillstånd eller andra personliga förhållanden, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon honom närstående lider men. Detsamma gäller i annan medicinsk verksamhet, såsom rättsmedicinsk och rättspsykiatrisk undersökning, insemination, fastställande av könstillhörighet, abort, sterilisering, kastreering och åtgärder mot smittsamma sjukdomar, samt i verksamhet som avser omsorger om vissa psykiskt utvecklingsstörda.

Sekretess enligt första stycket gäller också i sådan verksamhet hos myndighet som innefattar omprövning av beslut i eller särskild tillsyn över allmän eller enskild hälso- och sjukvård.

I fråga om uppgift i allmän handling gäller sekretessen i högst sjuttio år.

Utän hinder av första stycket får uppgifter om insemination i vissa fall lämnas till enskild enligt vad som föreskrivs i lagen (1984:000) om insemination.

Denna lag träder i kraft den 1 mars 1985.

Innehåll

Sammanfattning	1
Propositionen	2
Motionerna	2
Utskottet	6
Inledning	6
Propositionens huvudsakliga innehåll	7
Behovet av lagstiftning	8
Ändring i föräldrabalken	10
Lag om insemination	14
Ändring i sekretesslagen	27
Övriga frågor	28
Ikraftträdande m. m.	29
Utskottets hemställan	30
Reservationer	33
Bilagor	
1. Lagförslagen i proposition 1984/85: 2	49
2. Socialutskottets yttrande 1984/85: 2 y	52
3. Av utskottet framlagda förslag till ändringar i regeringens lagförslag	71
4. Av reservanterna framlagda förslag till ändringar i regeringens lagförslag	72